

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Božena Němcová jako trvalá i proměnlivá inspirace

Bakalářská práce

Autor: Marcela Runštuková
Studijní program: B7310 Filologie
Studijní obor: Jazyková a literární kultura
Vedoucí práce: Mgr. Ladislav Čejchan

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Marcela Runštuková

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Název závěrečné práce: **Božena Němcová jako trvalá i proměnlivá inspirace**

Název závěrečné práce AJ: Božena Němcová as an lasting and even changeable inspiration

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je pojmenovat a popsat základní vyhraněné obrazy osobnosti Boženy Němcové v literatuře a filmu, zasadit je do historického kontextu. Autor práce připraví průzkum, který naznačí, co pro dnešní čtenáře různého věku znamená pojem "Božena Němcová". Autor práce prezentuje své závěry před středoškolskými nebo vysokoškolskými studenty.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Ladislav Čejchan

Konzultant:

Oponent: doc. PaedDr. Božena Plánská, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 12. 2. 2014

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 17. 4. 2017

Marcela Runštuková

Anotace

RUNŠTUKOVÁ, Marcela. *Božena Němcová jako trvalá i proměnlivá inspirace*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 85 s. Bakalářská práce.

Cílem teoretické části práce je vytvořit určitou typologii obrazů Boženy Němcové v dílech autorů inspirovaných její osobností. V rámci praktické části práce bude proveden dotazníkový průzkum mezi studenty Gymnázia Boženy Němcové prověřující znalosti a zkoumající názory mladé generace na slavnou českou spisovatelku. Závěry z teoretické části práce a výsledky dotazníkového průzkumu budou před studenty gymnázia prezentovány.

Klíčová slova: inspirace, typologie obrazů, Božena Němcová

Anotation

RUNŠTUKOVÁ, Marcela. *Božena Němcová as an lasting and even changeable inspiration*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Univerzity Hradec Králové, 2017. 85 pp. Bachelor Degree Thesis.

The theoretical part of the work is to create a certain typology of images Božena Němcová in the works of writers were inspired by her personality. In the practical part will be a questionnaire survey among students of the Grammar School of Božena Němcová check knowledge and examining the opinions of the young generation of the famous Czech writer. The conclusions from the theoretical part and the results of a questionnaire survey will be presented before the high school students.

Keywords: inspiration, typology of images, Božena Němcová

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013.

Datum: 17. 4. 2017

Podpis studenta:

Poděkování:

Mé poděkování patří panu Mgr. Ladislavu Čejchanovi za odborné vedení, ochotu a trpělivost, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

Věnování:

Tuto práci věnuji mé dceři Patricii a mému tatínkovi, kteří v průběhu mých studií opustili tento svět.

Obsah

ÚVOD	10
I. TEORETICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	12
1 ŽIVOT BOŽENY NĚMCOVÉ	13
1.1 Původ, dětství, mládí	13
1.2 Dospělost	14
2 LITERÁRNÍ DÍLA	16
2.1 F. X. Šalda – Básnický typ Boženy Němcové	16
2.2 Jaroslav Seifert – Vějíř Boženy Němcové	18
2.3 František Halas – Naše paní Božena Němcová	20
2.4 Julius Fučík- Božena Němcová bojující	22
2.5 Zdeněk Nejedlý - Božena Němcová	25
3 FILMOVÁ DÍLA	29
3.1 Otakar Vávra – Veronika	29
3.2 Otakar Vávra – Horoucí srdce	35
3.3 Jaroslav Novotný – Vlčí halíř	40
3.4 Ljuba Václavová – Obrazy ze života Boženy Němcové	45
3.5 Dagmar Knöpfelová – A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu	51
4 DALŠÍ OBLASTI UMĚNÍ A KULTURY	55
4.1 Anketa <i>Největší Čech</i>	55
4.2 Pomníky, sochy	55
4.2.1 Další pomníky	58
4.3 Portréty	58
4.4 Bankovky	60
5 OBRAZY BOŽENY NĚMCOVÉ	62
5.1 Žena těžce zkoušená životem	62
5.2 Žena <i>spisovatelka</i>	63
5.3 Žena emancipovaná	65
5.4 Žena <i>vlastenka</i>	66

5.5 Žena <i>socialistka</i>	68
II. PRAKTICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	69
6 SEZNÁMENÍ S PROJEKTEM	70
6.1 Dotazník	70
6.1.1 Příprava a organizace dotazníku	70
6.1.2 Uskutečnění dotazníkového šetření a jeho výsledky	71
6.2 Presentace	76
6.2.1 Příprava a organizace	76
6.2.2 Uskutečnění a zhodnocení prezentace	77
7 PŘÍNOS PROJEKTU	80
ZÁVĚR	81
ZDROJE	82
PŘÍLOHY	85

ÚVOD

Ačkoliv by se mohlo zdát, že na téma Boženy Němcové bylo již téměř vše řečeno a napsáno, vybrala jsem si k prozkoumání téma jejího dočasného i trvalého přínosu pro českou literaturu, film i umění. Zaujal mě její nelehký život a složité postavení ženy *spisovatelky*, v době ve které žila a tvořila. Božena Němcová se stala vlastně už za svého života legendou, ženou inspirující již své současníky. Přestože názory na ni byly rozporuplné a protichůdné, zájem o její život a dílo její smrtí neskončil, ale trvá do dnešních dnů.

Tato práce se bude zabývat několika díly literárními a několika díly filmovými, jejichž autoři byli inspirováni životem, dílem a poselstvím, které zanechala Božena Němcová dalším generacím. Každé z těchto děl bude posuzováno nejen po stránce obsahu, ale i podle období, ve kterém vznikalo. Budu se v této práci zabývat rovněž autorem každého díla a hledat důvody, pro které se ten který autor nechal ke svému dílu inspirovat právě osobou a dílem Boženy Němcové.

Práce si neklade za cíl prozkoumat všechna díla inspirovaná osobností Boženy Němcové. To by ani pro jejich početnost nebylo možné. Cílem práce je vytvořit určitou typologii obrazů Boženy Němcové v dílech autorů inspirovaných její osobností. Při výběrů jednotlivých autorů a jejich děl jsme se řídili předpokládanou odlišností daných obrazů, s vědomím toho, že nemohou být z důvodu rozsahu této práce dostatečně zastoupeny všechny literární a filmové žánry. Okrajově budou v práci zmíněny i další oblasti umění, kde se stala Božena Němcová inspirací pro další tvůrce.

Z literárních děl jsem si vybrala práci F. X. Šaldy *Básnický typ Boženy Němcové*, která reprezentuje názor uznávaného literárního kritika na osobnost spisovatelky. Básnický pohled zastupují sbírky Jaroslava Seiferta *Vějíř Boženy Němcové* a Františka Halase *Naše paní Božena Němcová*. V nich budu hledat obraz Boženy Němcové jako ženy těžce zkoušené životem, které její vnitřní síla vždy pomohla překonat životní nesnáze a inspirovala tak tyto básníky k napsání děl, která mají povzbudit český národ v těžké době. V literární eseji komunistického novináře Julia Fučíka *Božena Němcová bojující*, předpokládám najít obraz Boženy Němcové jako moderní, emancipované ženy. Práce literárního kritika a historika, ale

také politika Zdeňka Nejedlého *Božena Němcová* je zaměřena na ženu *spisovatelku* se sociálním cítěním.

Z filmových děl se v této práci budu zabývat dvěma filmy Otakara Vávry. Očekávám, že obě tato díla, *Veronika* i *Horoucí srdce*, ukážou Boženu Němcovou jako statečnou ženu a vlastenku. Film Jaroslava Novotného *Vlčí halíř* by měl představit Němcovou jako ženu s pokrokovými názory, šířící vlastenectví mezi prostým lidem na Chodsku. Polohraný dokument Ljuby Václavové *Obrazy ze života Boženy Němcové* by měl objasnit některá, nepříliš známá fakta ze života a díla spisovatelky. Jako poslední jsem zvolila film německé režisérky Dagmar Knöpfelové *A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu* kde mě zajímá pohled režisérky cizinky na českou spisovatelku a zároveň ženu s těžkým životním osudem.

Pojetí bakalářské práce propojuje část teoretickou s částí praktickou. V rámci praktické části bakalářské práce bude proveden dotazníkový průzkum prověřující znalosti a ukazující názory na naši přední spisovatelku. Průzkum bude proveden mezi studenty Gymnázia Boženy Němcové v Hradci Králové. Výsledky dotazníkového zjištění a závěry z teoretické části práce budou prezentovány rovněž před studenty Gymnázia Boženy Němcové v Hradci Králové.

I. TEORETICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

1 ŽIVOT BOŽENY NĚMCOVÉ

1.1 Původ, dětství, mládí

Božena Němcová, dívčím jménem Barbora Panklová, byla podle matriky nemanželskou dcerou české služky ve Vídni, se kterou se později otec dítěte oženil¹. Některá fakta vedou ke zpochybňování těchto matričních údajů a k hledání skutečného původu Němcové. Publikované úvahy a zjištění se ale často ještě více vzdalují od reality. Autorů, kteří za tento stav nesou zodpovědnost je více, např. Václav Černý ml., Jan Skutil, Helena Sobková, Josef Polák. Jaroslav Šůla však ve své práci uvádí: „Je třeba jasně říci: česká spisovatelka Božena Němcová se nenarodila ve Vídni dne 4. února 1820, ale na nám zatím neznámém místě nejpravděpodobněji dne 2. května 1818. Z neznámých důvodů manželé Panklovi na ni připojovali identitu děvčátka křtěného ve Vídni dne 5.2.1820“². Domněnky o šlechtickém původu, jak je prezentuje například Helena Sobková ve své knize *Tajemství Barunky Panklové*, nebyly nikdy spolehlivě prokázány. Nejspíše se zdá být věrohodné, že se narodila dříve než roku 1820 a že panský kočí Johann Pankel byl opravdu jejím otcem³.

Dětství prožila Barbora Panklová v Ratibořicích u České Skalice, kde se její matce postupně narodilo dalších dvanáct dětí. V roce 1825 se k nim na několik let přestěhovala i Barunčina babička, Marie Magdaléna Novotná, rozená Čudová, která měla na malou Barunku nemalý vliv a později se stala předlohou jejího nejznámějšího díla – *Babička*. Vzpomínky na dětství a na babičku jsou pro Boženu Němcovou světlými okamžiky, ke kterým se vrací v pozdějších těžkých dobách svého života. Základní vzdělání získává v českoskalické škole. Později je dána na vychování do rodiny zámeckého úředníka na zámku ve Chvalkovicích, kde je okouzlena přístupem k množství německé romantické literatury. V mládí se v Ratibořicích také setkává s životem šlechty, s panským světem, který zanechá hluboké stopy v její duši.

¹ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 3/I, M-O. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. s. 474. ISBN 80-200-0708-3.

² BOŽENA NĚMCOVÁ ŽIVOT – DÍLO – DOBA, *Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7.-8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové*, 1. vyd. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 2006. s. 237

³ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 3/I, M-O. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. s. 474. ISBN 80-200-0708-3.

1.2 Dospělost

V roce 1837 se provdala za Josefa Němce, o patnáct roků staršího člena finanční stráže. Tento vlastenec a příležitostný publicista je služebně často překládán a Němcová, která mu postupně porodí čtyři děti, se s ním stěhuje z místa na místo. Za pobytu v Polné, která byla českým vlasteneckým městem, se blíže seznamuje s českou literaturou. Do Prahy, kam se rodina v roce 1842 přestěhovala, přichází Němcová již s povědomím o českém národním hnutí. Manžel ji přivádí do vlastenecké společnosti, která se schází především v salonech rodiny Staňkovy a Fričovy. Krásná, mladá, inteligentní žena s vypravěčským nadáním české vlastence ihned zaujme. Postupně ji přimějí k literární činnosti, protože žena – spisovatelka mezi vlastenci doposud chyběla. Pod vlivem své první lásky Václava Bolemíra Nebeského a za pomoci doktora Čejky píše své první básně. Po návštěvě v Ratibořicích v roce 1844 začíná psát krajské pověsti a brzy také vydává své první pohádky.

V roce 1845 se stěhuje s manželem na Chodsko, kde pokračuje ve psaní pohádek, ale zároveň sbírá podklady pro další literární činnost. Navštěvuje místní venkovany a seznamuje se s lidovými zvyky a obyčeji. Zároveň zde s manželem působí vlastenecky. Půjčuje sedlákům knihy, snaží se probudit jejich sebeuvědomění a povzbudit touhu po vzdělání. V roce 1848 oba propagují revoluční ideje, což má neblahý dopad na Němcovu kariéru u finanční stráže. Seznamují se také se socialistickým utopistou, knězem Františkem Matějem Klácelem a stávají se členy Klácelova Českomoravského bratrstva, což také neunikne pozornosti tajné policie. Za svoji veřejnou činnost a manželčinu spisovatelskou činnost nepřátelskou monarchii byl Němec vyšetřován policií, překládán z místa na místo, dočasně propuštěn od finanční stráže a v roce 1857 penzionován. Toto mělo nepříznivý finanční dopad na rodinu i na vzájemný vztah manželů. Němcová, která zůstávala s dětmi v Praze, byla nucena převzít zodpovědnost o hmotné zajištění rodiny. Často musela u přátel prosit o finanční pomoc. Policejní dohled, finanční nouze a zároveň téměř bohémský životní styl a spisovatelčiny na tu dobu velmi pokrokové názory však způsobily, že ji většina přátel nechápala a postupně se od ní odvraceli. Takto tomu bylo například u sester Rottových (pozdější Karolína Světlá a Sofie Podlipská). Společnost jí tak nejčastěji dělali filozof Ignác Jan Hanuš, doktor Dušan Lambl a později studenti z okolí J. V. Friče - Václav Čeněk Bendl a medik Hanuš Jurenka, který byl také jejím milencem. Stýkala se i se začínajícími májovci - Vítězslavem Hálkem a Janem Nerudou.

V roce 1853 postihla Němcovou obrovská ztráta, se kterou se po celý zbytek života nevyrovnala – zemřel její nejstarší, milovaný syn Hynek. V tuto strašnou chvíli utíká před

svými smutnými myšlenkami zpět do vzpomínek na bezstarostné dětství a podaří se jí vytvořit své nekrásnější literární dílo – *Babičku*. Po celý život se také věnovala rozsáhlé korespondenci, ze které si můžeme udělat obrázek o jejích skutečných pocitech a prožitcích, a vykresluje nám tak ucelenou spisovatelčinu osobnost. Tato korespondence je dnes velmi ceněna a považována za umělecké dílo.

Při svých pobytech na Slovensku, kam jezdila za manželem, který tam služebně působil, jevila Němcová zájem o česko-slovenské sblížení. Navázala kontakt s literáty, Janko Králem, Samo Chalupkou, Andrejem Sládkovičem a mnoha dalšími. Podrobně se seznamovala se skutečností slovenského lidového prostředí a kultury, pečlivě si zapisovala pohádky a pověsti. Takto získaný materiál použila ve své další literární tvorbě.

Němcová velmi dobře věděla, jak důležité je pro člověka vzdělání. Proto se snažila pro své děti zajistit dobré vzdělání i přes nesouhlas manžela. Spory o výchovu dětí, nedostatek financí a sílící vzájemné odcizení byly příčinou stupňujících se neshod mezi manžely. Němcová proto v roce 1861 opouští manžela rozhodnuta se žít sama. Odjela do Litomyše, kde se dohodla s tiskařem Augustou o vydávání souboru svých prací. Rychle se zhoršující zdravotní stav a špatné životní podmínky jí však ani přes Augustův nátlak nedovolily udělat víc než vykonat revizi *Babičky*. Nemocnou a vyčerpanou si ji Němec odváží do Prahy, kde 21. ledna 1862 umírá.⁴

⁴ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 3/I, M-O. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. s. 474–476. ISBN 80-200-0708-3.

2 LITERÁRNÍ DÍLA

2.1 F. X. Šalda – Básnický typ Boženy Němcové

V roce 1933 byla v Praze založena Společnost Boženy Němcové z důvodu uctění její památky, propagace, vydávání a šíření jejích spisů a docenění hodnot jejího celoživotního díla. Spolek si kladl za cíl vybudování pomníku Boženy Němcové v Praze a snahu o sebrání a zachování památek na spisovatelku.

Na slavnosti Společnosti Boženy Němcové, konané dne 10. května 1934 v dvoraně Slovanského ústavu v Lobkovickém paláci v Praze, měl přednášku český literární kritik, novinář a spisovatel František Xaver Šalda (1867-1937). F. X. Šalda byl profesorem románských literatur na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Bývá také považován za vůdčí osobnost literární generace devadesátých let devatenáctého století. Byl spoluautorem Manifestu České moderny. Lze jej považovat za zakladatele české moderní kritiky. Věnoval se převážně otázkám a problémům literatury, výtvarného umění, kultury a politiky. Kriticky posuzoval díla známých básníků a spisovatelů, snažil se vždy najít duchovní podstatu jejich literární tvorby⁵.

Výše uvedená přednáška vyšla knižně⁶. Šalda v ní rozebral a zhodnotil život a dílo Boženy Němcové, ženy těžce zkoušené životem. Poukázal na její utrpení jakožto ženy spisovatelky – proletářky, která se pokoušela svým psaním uživit rodinu a na nepochopení, se kterým se setkávala jako žena na tu dobu příliš pokroková, emancipovaná. Hlásila se k tzv. volné lásce – lásce z lásky, a proto na ni hleděla pražská společnost jako na osobu mravně pokleslou, narušenou. Dalo by se tedy očekávat, že její dílo bude pesimistické, ale opak je podle F. X. Šaldy pravdou. Vytvořila dílo laskavé, optimistické, plné líbezných obrazů. Její dílo není ovlivněno vlastními negativními prožitky, zkušenostmi a trpkým poznáním, ale ztělesněním toho, po čem v životě toužila, o čem snila. Lidé v jejích dílech se k sobě chovají mnohem lépe, než ve skutečném světě. Snadno si k sobě najdou cestu osoby z různých společenských vrstev. Spojuje je láska, přátelství a vzájemná úcta. Postavy, které jsou vykresleny jako zlé, bývají zkažené špatnou společností, ve které se pohybují. V každém

⁵ <http://www.spisovatele.cz/frantisek-xaver-salda#cv>, [cit. 12.1.2017]

⁶ ŠALDA, František Xaver. *Básnický typ Boženy Němcové*. Turnov: J. Jiránek, 1935, 9 s.

z jejích děl se vyskytuje moudrý, dobrý člověk, který včas zasáhne proti životním okolnostem, které se okolo hlavních postav vyskytnou. U některých postav jsou zřetelné feministické teorie autorky. V povídkách je také spousta chudých lidí, kteří jsou dobří, šlechetní a obětaví. Němcovou tak Šalda nazývá „první básnířkou chudých“. Pozastavuje se nad smýšlením Boženy Němcové – byla volnomyšlenkářka, v její korespondenci lze nalézt spoustu útoků na náboženství, církve, kněžstvo. Její literární postavy jsou však opravdoví křesťané, kteří o své víře absolutně nepochybují. Němcová věří v člověka žijícího v souladu s přírodou. A v neposlední řadě v lásku – v lásku mateřskou, partnerskou, sourozeneckou, přátelskou. V lásku jako tvořivou budující sílu, která naplňuje člověka štěstím. Podle Šaldy dokázala ve svých dílech dokonale popsat jednotlivé společenské vrstvy, a protože byla cítěním socialistka, snažila se o jejich vzájemný soulad, nikoli konflikt.

Šalda rozděluje dílo Boženy Němcové na část realistickou a romantickou. Němcová dokáže velmi precizně vylíčit jednotlivé detaily z života venkovského lidu. Věrně popisuje staré zvyky a obyčeje. Její postavy jsou pevně spjaty s rodným krajem. Na druhé straně jsou její sny, touhy, přání, které umně vkládá do svého díla.

Ve své přednášce F. X. Šalda zmiňuje i některé postavy z děl Boženy Němcové a na jejich příkladech dokládá své závěry. Říká o Němcové, že to byla především básnířka, a to básnířka lyrická, že vnější svět v jejích dílech je jen jakýmsi doplněním jejího lyrického vnitřního cítění⁶.

V období kolem roku 1940, v době pro český národ velmi těžké a zároveň v době 120. výročí narození spisovatelky Boženy Němcové, se její osobností mimo jinými inspirovali čeští básníci Jaroslav Seifert a František Halas.

2.2 Jaroslav Seifert – Vějíř Boženy Němcové

Jaroslav Seifert (1901-1986), který je naším jediným nositelem Nobelovy ceny za literaturu, se rozhodl stát novinářem a literátem již při svých studiích na gymnáziu. Jako básník stál na počátku českého uměleckého stylu poetismu. Byl také spoluzakladatelem uměleckého hnutí Devětsil. Pracoval pro levicové deníky Rudé právo, Rovnost, Právo lidu. V roce 1946 se stal členem České akademie věd a umění. Od padesátých let se přestal věnovat novinářině a zabýval se pouze literaturou. V letech 1968-1970 byl předsedou Československého svazu spisovatelů, ale pro své aktivní vystupování byl v době normalizace donucen odejít do ústraní. V prosinci 1976 pak byl mezi prvními signatáři Charty 77⁷.

Svoji sbírku básní *Vějíř Boženy Němcové* napsal Seifert silně ovlivněn událostmi roku 1938 a následné okupace Československa. V roce 1940 také uplynulo 120 let od narození spisovatelky Boženy Němcové, kterou ve své básnické sbírce oslavuje jako silnou ženu, milující matku a vlastenku. Tyto vize jsou zde zobrazeny pomocí vějíře, který pomáhá vyvolávat představy o Boženě Němcové, jako dámě tančící ve společnosti, o stisku jejích rukou, který navěky ulpěl na držadle vějíře, o jejích slzách, které na vějíř dopadaly. Vějíř je představen jako symbol života Boženy Němcové.

Sbírka se skládá z pěti básní, kde v první a poslední se píše vysloveně o vějíři. Vějíř propojuje představy a sny básníka s mrtvou spisovatelkou. Vějíř je spojnicí snů a reálného světa, minulosti a současnosti. Jeho pomocí básník s mrtvou spisovatelkou komunikuje. V ostatních básních vystupuje do popředí téma matky a mateřské lásky, která je nesmrtelná. Její hlas slyšíme a její tvář se nám dokáže vybavit i po dlouhých letech. Mrtvá matka promlouvá k duším živých a zahání tak tmu, která tady symbolizuje utrpení národa. Dává živým naději, že všechny těžkosti budou překonány. Matkou je zde myšlena statečná česká žena – spisovatelka Božena Němcová, kterou básník přirovnává k obrazu rodné vlasti.

⁷ <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1114&hl=seifert+>, [cit. 14.1.2017]

V letech nacistické okupace, která těžce postihla celý národ, se snažil Jaroslav Seifert svou sbírkou těžce zkoušený český národ povzbudit. Básník se pokouší legálním způsobem pomocí veršů dodat optimismus a sílu trpícímu lidu tím, že obrací jeho pozornost k historickým pramenům a prověřeným jistotám. Obrací pozornost národa k lásce k rodné zemi, která patří mezi trvalé a nepomíjivé hodnoty⁸.

⁸ SEIFERT, Jaroslav. *Vějíř Boženy Němcové*, 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1976, 49 s.

2.3 František Halas – Naše paní Božena Němcová

Druhým z význačných českých básníků obracejících se v době okupace k velké české spisovatelce Boženě Němcové je František Halas (1901-1949).

František Halas se narodil v dělnické rodině. Vyučil se knihkupcem. Jeho život a tvorbu ovlivnil původ, dětství, ale i příchod mezi komunistickou mládež. Přispíval do komunistického tisku a revolučních časopisů. Po 2. světové válce byl předsedou Syndikátu českých spisovatelů a aktivním komunistou. Později, zejména po návštěvě Sovětského svazu, byl novým režimem zklamán⁹.

Ve své básnické sbírce *Naše paní Božena Němcová*, kterou vytvořil v období 2. světové války, vyzdvihuje Halas národní ikonu, nejvýznamnější z osobností české literatury 1. poloviny 19. století, spisovatelku Boženu Němcovou. Cílem sbírky je zvýšit sebevědomí utlačovaného českého národa poukázáním na vlastenectví, odvalu a národní hrdost velké spisovatelky, která je symbolem všech těchto vlastností.

Sbírka je uvedena úryvky z osobní korespondence Boženy Němcové, které vystihují její osobnost. Její srdce toužilo být celý život milováno. Přes úzkoprsou morálku té doby, která ji svazovala, její touhy a myšlenky byly nespoutané. Výňatky z korespondence také poukazují na velikou bídu, která ji provázela po velkou část jejího krátkého života, a příkoří, kterému byla vystavena.

Sbírka je monotematická a jednotlivé básně zobrazují vlastně jednotlivá zastavení v průběhu života Boženy Němcové. Můžeme se domnívat, že při psaní této sbírky byla Halasovi pravděpodobnou předlohou monografie Václava Tilleho *Božena Němcová*¹⁰ z roku 1911. Pomocí obrazů z jejího života se Halas snaží ukázat hlavně její vnitřní sílu, která jí pomohla překonat většinu životních nesází a proher, a životní utrpení naopak proměnit v úžasné literární dílo prodchnuté láskou.

Jedním z hlavních úkolů sbírky je oslava rodného českého jazyka. Již v první básni, *Oslovení*, se básník obdivuje dokonalosti, s jakou spisovatelka ovládala práci s českým

⁹<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=11&hl=halas+>, [cit. 14.1.2017]

¹⁰TILLE, Václav. *Božena Němcová*. Praha: Mánes, 1911, 244 s.

jazykem, a doufá, že jemu se bude při psaní také práce s mateřštinou dařit. Další básně jsou postupně věnovány mládí Boženy Němcové, její uhrančivé kráse, svatbě s nechtěným mužem, která jí vzala iluze o vzájemné manželské lásce a úctě, jejímu těžkému životu plnému nemoci, bídy a utrpení, její předčasné smrti a tvůrčímu odkazu. Zbývající část sbírky se opět věnuje Boženě Němcové jako básnířce a spisovatelce a její úloze v dějinách české literatury. Halas vyzdvihuje obrovský význam díla Boženy Němcové pro náš národ a přitom nijak nezastírá strastiplnost jejího života. Božena Němcová se v jeho básních stává symbolem českého jazyka, utěšitelkou a ochránkyní, a tragika jejího života symbolizuje současné utrpení národa¹¹.

¹¹ HALAS, František. *Naše paní Božena Němcová*. 3. vyd. Praha: Orbis, Fr. Borový, 1940, 47 s.

2.4 Julius Fučík - Božena Němcová bojující

Odkazem Boženy Němcové se zabýval také český komunistický novinář, literární a divadelní kritik Julius Fučík (1903-1943). Pocházel z dělnické rodiny. Studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V roce 1921 vstoupil do KSČ. Byl členem *Devětsilu*, šéfredaktorem *Tvorby*, pracoval v *Rudém právu* a působil jako dopisovatel v Moskvě. Ve třicátých letech byl krátce vězněn za komunistickou propagandu. Později kvůli trestnímu stíhání odešel do ilegality, odkud i nadále řídil redakční porady komunistických *Haló novin*. Po začátku nacistické okupace se stáhl do ústraní. Pobýval v Chotiměři u Domažlic, v domě svých rodičů a věnoval se literatuře. Zkoumal zejména odkaz Karla Sabiny a Boženy Němcové. Po návratu do Prahy byl členem druhého ilegálního ústředního výboru KSČ. V dubnu roku 1942 byl zatčen, odsouzen k trestu smrti a v roce 1943 byl v Berlíně popraven¹².

Literární esej *Božena Němcová bojující* napsal počátkem roku 1940, v době, kdy pobýval v ústraní u svých rodičů. Text samotné eseje vznikl v poměrně krátké době. Déle mu však trvaly přípravy k jejímu sepsání. Ve čtyřicátých letech se pod hrozbou fašismu a všudypřítomné němčiny věnoval zejména české literatuře národního obrození. Připomínal si tímto způsobem znovuoživení českého jazyka a literatury z první poloviny devatenáctého století. Hledal a nacházel pro sebe i české čtenáře v původní české literatuře zdroj síly po otřesných událostech z podzimu roku 1938 a března 1939. Detailně prostudoval dílo Boženy Němcové i souvislosti, za kterých vznikalo. Snažil se proniknout do jejích myšlenek a způsobu její literární tvorby. Viděl Boženu Němcovou jako člověka i jako umělce zápasícího celý život se společenskými předsudky. Viděl v ní ženu, jejíž myšlení již patřilo do demokratické společnosti, ženu stavící se svými postoji proti maloměššáctví, sociální nespravedlnosti a lidské malosti. Jako komunistický novinář dával do úzké souvislosti vývoj literatury se společenským třídním zápasem. Představil tak dílo Boženy Němcové jako zlomový okamžik ve vývoji moderní české literatury.

Fučíkova studie srovnává tzv. ženu nové doby – Boženu Němcovou - s představitelkou období před březnem 1848 – Magdalenou Dobromilou Rettigovou.

Neporovnává jejich literární talent, ale dvě představitelky dvou různých vývojových období české společnosti a především literatury. Magdalenu Dobromilu Rettigovou představuje jako

¹² <http://www.spisovatele.cz/julius-fucik#cv>, [cit. 15.1.2017]

typickou měšťanku období *biedermeieru*. Poukazuje na to, že její drobné literární práce, příručky pro paní a dívky a zejména kuchařské knihy podávají dokonalé svědectví o životě a životním stylu své doby. Svědectví o průměrnosti, malosti a nepochopení situace u typických maloměšťáků. Literatura této doby nezobrazuje skutečný život. Vše musí být uhlazené, sentimentální, zdobné a přelázané. Jinak by se to setkalo s nepochopením, popřípadě až s odporem, jako například dílo Karla Hynka Máchy.

S tímto světem naprosto kontrastuje postava Boženy Němcové, která jako zjevení má odvahu porušovat morální i literární zásady. Setkává se proto často s nepochopením a nezřídkou i s nepřijetí až nenávistí. Němcová dokáže vyprávět příběhy a osudy lidí. Věrně zachycuje obrazy, zvyky a obyčeje z různých koutů země. V obrazech, které nám předkládá, nacházíme básnickou duši milující život se vším dobrým i zlým, které jí přináší. Maloměšťáci ji ale nechápali. Byli jejím způsobem života a psaní pobouřeni a znechuceni. Její vypravěčské nadání je pobuřovalo. Nejvíce je pobuřovalo to, že to byla žena. Muži by byli schopni ležet prominout. Fučík považuje Němcovou za zakladatelku moderní české prózy a přímou pokračovatelku prvních českých buditelů, kteří čerpali z lidové slovesnosti a mluvy českého jazyka. Její vyjadřování bylo buřičské a bojovné ve srovnání se spisovatelem předchozího období. Plně si uvědomovala bídu prostého lidu a dokázala o ní přinést svědectví ve své tvorbě. Doba *biedermeieru* odpírala ženám právo na vzdělání a lidskou hrdost. Vyžadovala po nich obětování se pro rodinu. Názory Boženy Němcové však byly v rozporu s tímto všeobecným pohledem na ženu. Svoji tvorbou a postoji, vlastně celým svým životem bojovala proti těmto názorům.

Podle Fučíka pouze její literární začátky byly vcelku bezproblémové. V té době psala verše oslavující rodinu a vlast. Tento způsob psaní by z ní neudělal velkou Boženu Němcovou, ale pouze průměrnou básničku. Verš ji však spoutával, proto se pustila do psaní prózy. Teprve z její prózy je cítit spisovatelku, která má čtenáři co říci. Už z jejich pohádek je poznat touhu po svobodě ženského srdce, které se řídí zákonem lásky. A tímto zákonem se ve svém životě řídila i sama Božena Němcová. Svůj smysl života našla v lásce, a to nejen partnerské, ale hlavně v lásce k člověku, k lidstvu. Cítila zároveň potřebu zrovnoprávnění ženy tak, aby se mohla účastnit na budování lepšího světa. Aby byla pomocnicí muže, ne jeho přítěží a brzdou. Hledala tak základy rovnoprávnosti žen a pochopila, že hlavní problém je v jejich vzdělání, respektive nevzdělání. Sama na sobě viděla, že pouze obecná škola a kurs ručních prací nemůže být dostatečnou přípravou pro život sebevědomé ženy. Litovala svých nedostatečných vědomostí a sama se snažila v rámci pro ni dostupných možností stále

vzdělávat. V době, kdy už je spisovatelkou, se teprve učí český pravopis. Seznamuje se s filozofií a základními otázkami socialismu. Dovede si proto již vysvětlit podstatu světa, ale neví, jak proti zlu bojovat. Je to vidět i ve většině jejích děl, kde zlo v podobě společenských rozdílů je vždy napravenou šťastnou shodou okolností. Podle levicově orientovaného Fučíka se v jejích dílech projevuje již prvosocialistické vidění světa. Němcová je schopna vidět a hlavně popsat sociální rozdíly, bídu a nespravedlnost.

Mužům upírá vlastnictví ženy i vlastnictví dítěte. V tomto případě jsou její názory opřeny o její vlastní zkušenost. Tyto názory mají pro její život nejosudnější následky. Pro takové názory na ni zanevře i její přítelkyně Karolína Světlá. Bohužel ani většina jejích dalších přátel ještě nedovedla v té době cítit jako ona. Z toho podle Fučíka vyplývá i podstata jejího těžkého životního osudu. Zaostalá měšťanská společnost se nedokázala vyrovnat s její povahou buřičky. Sama si tento konflikt ke konci života uvědomovala, ale nebyla ochotná své postoje a názory změnit.

Fučík si všímá také toho, že revoluční rok 1848 nevnímala Božena Němcová oproti očekávání s radostí a nadšením, ale naopak pochopila, že svět není pro všechny lidi stejný a pro chudé lidi se v jejich žití vcelku nic nezmění.

Fučík vyzdvihuje ve své studii Boženu Němcovou jako ženu *bojovnici*. Cílem jeho knihy je zprostředkovat čtenářům nový pohled na velkou českou spisovatelku a připomenout tak utiskovanému českému lidu ženu, která přinesla počátky socialismu do české literatury a povzbudit ho v nelehké době¹³.

„Toho dne, kdy se začneš dívat ke skutečným pramenům života, začneš se znovu učit historii. Kdy přestaneš vidět lidi ve vzduchoprázdnu nebo jen v odvozených skutečnostech a spatříš je živé vedle živých, s nimi nebo proti nim v reálném procesu bytí, změní se ti i jejich ustálená podoba. Tak také uvidíš, že Božena Němcová není jen sladká, okouzlená duše, jen spanilá žena se srdcem bez konce toužícím a s nepochopitelně krutým osudem; také ne jen trpitelka, hodná pozdní a nepotřebné lítosti; ale i duše odvážná, žena nová, s krásným, nejlidštějším srdcem buřiče a osudem bojovníka“¹⁴.

¹³ FUČÍK, Julius. *Božena Němcová bojující*. 8. vyd. Praha: Odeon, 1973, 78 s.

¹⁴ „Tamtéž“ s. 70.

2.5 Zdeněk Nejedlý - Božena Němcová

Z pohledu literárního kritika se dílem Boženy Němcové zabýval český historik, muzikolog, literární historik, ale také politik a veřejný činitel Zdeněk Nejedlý (1878-1962). Narodil se v Litomyšli, v rodině učitele, hudebníka a oblastního kulturního pracovníka. Otec se znal osobně s Aloisem Jiráskem a tato skutečnost ovlivnila mladého Zdeňka Nejedlého do té míry, že se již během studií na gymnáziu a později při studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy věnoval historii a muzikologii. Od mládí byl levicově orientován a byl členem a také předsedou mnoha spolků. V roce 1939 nuceně emigroval do Sovětského svazu, kde záhy vstoupil do KSČ. Po skončení druhé světové války se vrátil do Československa a angažoval se v politice. Zastával mnoho státnických funkcí, například ministra školství nebo ministra práce a sociálních věcí. Zatímco za první republiky byl uznáván jako úspěšný komentátor politického dění, tak v pozdějším období se pohled na něj velmi změnil. Na jeho působení v oblasti kultury a politiky v poválečném období je dnes nahlíženo převážně negativně. Svoji oblíbenou autorkou Boženu Němcovou se však zabýval v období třicátých let, kdy byly jeho práce hodnoceny pozitivně a kdy byl uznávaným literárním a hudebním historikem¹⁵.

Ve svém díle *Božena Němcová* napsaném v roce 1927 se Nejedlý vyznává ze svého obdivu k Boženě Němcové jako spisovatelce i jako okouzující ženě. Ženě, jejíž duše byla ponořená do všech tajů života, jeho radostí i nepředstavitelných strastí. Prohlašuje, že mu vždy bylo velikou životní radostí poznávat vzácnou osobnost této velké ženy. Spojuje nerozlučně Boženu Němcovou s Ratibořickým údolím a poukazuje na to, že toto místo bylo pro její tvorbu základním výchozím bodem, ke kterému se ve svém díle, ale i ve svém životě vždy vracela. Nejedlý píše své dílo v době, kdy jak sám tvrdí, je společnost rozpolcena, podléhá spoustě uměle vytvořených problémů a není schopna se dobrat jednoduché pravdy. Domnívá se, že hledání cesty k Boženě Němcové pomůže nalézt cestu společnosti k sobě samé.

Nejedlý nepopírá, že sám prostudoval bohatou literaturu, která již byla o Němcové napsána. Všimá si však toho, že autoři prací o Boženě Němcové přistupují k těmto pracím většinou dvojím způsobem. Jedni se dopodrobna zabírají samotnou osobností Boženy

¹⁵<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=521&hl=zden%C4%9Bk+nejedl%C3%BD+>, [cit. 17.1.2017]

Němcové, jejími osudy a zvláště pak intimní stránkou jejího života. Z toho potom vzniká větší dílo než to, které sama Božena Němcová vytvořila. Tento přístup sice přibližuje čtenáři Boženu Němcovou po lidské stránce, ale stranou zůstává její umělecké dílo. Druzí se zase pokouší zjistit realitu jejího díla, jeho autentičnost. Vystavují se tak nebezpečí, že jejich zájem o realitu díla a zkoumání skutečnosti bude větší než vlastní dílo Boženy Němcové. Sám se domnívá, že je potřeba věnovat největší pozornost neobyčejné tvůrčí síle jejího ducha. Tato tvůrčí síla dokázala přetvářet naprosto všední a nezajímavé věci na skutečnosti, které okouzlují čtenáře podmanivou krásou. Domnívá se, že je potřeba se zabývat samotnou podstatou díla a osobnosti Boženy Němcové.

Ve své knize vychází z toho, že na život a dílo Boženy Němcové měl nejpodstatnější vliv její pobyt v Ratibořickém údolí. Je přesvědčen, že musela v Ratibořicích zažít něco krásného, co ji poznamenalo po celý její život. Byla to především příroda, která ji už v dětství okouzila a dávala jí na chvíli zapomenout na neutěšené poměry a nevlídné prostředí panující v domácnosti Panklových. Byli to dobří lidé, se kterými se setkávala, když neměla oporu ve své matce, a dobrotivý otec přijížděl vždy jen na část roku. Téměř zázrakem pro ni bylo, když se k nim v roce 1825 přistěhovala babička, matčina matka. Teprve tehdy poznala, co je to být milována a tím byla uspokojena po citové stránce. Babička dovedla také uspokojit jejího bystrého ducha a bohatou fantazii tak, jak to nedovedla ani škola. Babička jí také nenápadně vštěpovala základy vlastenectví, které se ve skutečné podobě u Boženy Němcové projevilo až mnohem později. V mládí byla totiž poslána na výchovu k otcovým známým na zámek ve Chvalkovicích. V rodině se mluvilo převážně německy a také zámecká knihovna byla plná německé romantické literatury, kterou byla Božena Němcová okouzlena. Knihy působily na představitivost mladé dívky a probouzely v ní první literární touhy. Začal ji nesmírně lákat život okoukaný v románech a toužila se dostat do světa.

To se jí splnilo v roce 1837, když se provdala za Josefa Němce. Těžce se však zklamala, když štvána osudem s celou rodinou putovala zemí z místa na místo. Zklamalo ji i manželství samotné, když poznala, že se necítí svobodnou, ale přešla pouze z jedné závislosti do druhé, ze které navíc nebylo úniku. Utěšovala se nadále četbou soudobé německé literatury. Až v Polné se jí zásluhou místního faráře dostaly do rukou české knihy, které na ni velmi zapůsobily. V té chvíli teprve pochopila babiččino vlastenectví. Četba Tylových *Květu* posílila její touhu po rušném životě ve velkém světě, který pro ni představovala Praha.

V roce 1842 se Němcovi do Prahy přestěhovali a Boženu Němcovou Praha okamžitě okouzila. Setkávala se tady se spoustou vzdělaných lidí, kteří se k ní chovali jako k sobě

rovné. Citově její roztoužené srdce uchvátil básník Václav Bolemír Nebeský. Jeho myšlenky a názory ji ovlivnily natolik, že pod těmito dojmy začala psát i své první básně. Nejedlý dokazuje, že hned první básně Boženy Němcové ji učinily v Praze známou. Po rozchodu s Nebeským si však odjela léčit nemocnou duši do Ratibořic, kde opět našla sama sebe. To pro ni mělo přínos nejen osobní, ale i literární. Její probuzená tvůrčí touha se už nedala zakřiknout. Místo poezie se ale v prostředí sobě známém pustila do psaní pověstí a pohádek. Pověsti nevypravuje podle Nejedlého z pohledu historického nebo národopisného, ale i v próze chce vytvářet umělecká díla. Její pohádky také nejsou jen pouhým přepisem lidového vyprávění, ale uměleckým zpracováním jejich pocitů, její touhy po lásce, která vždy vítězí a tužeb, které dojdou naplnění. Pohádky jí byly oporou na počátku její literární tvorby. Mísí se v nich naprosto realistické líčení světa s těmi nejbujnějšími fantaziemi.

Nejedlý dále sleduje pobyt Boženy Němcové na Chodsku, kam byl manžel přeložen, a tak se za ním s rodinou přestěhovala. Zjišťuje, že také Chodsko zanechalo v jejím díle znatelnou stopu. Domnívá se však, že vliv Chodska na ni působí skrze její vztah k Ratibořicím. Němcová porovnává svoje vzpomínky a zážitky z Ratibořic s místní přírodou, lidmi, zvyky a obyčejí na Domažlicku a vlastně tady sní o svých milých Ratibořicích. Jako by se již pomalu připravovala na napsání *Babičky*. Při veškerém snění však velmi realisticky popisuje obrázky z vesnického života na Chodsku a v těchto obrázcích si již také pomalu vytváří *Babičku*.

Nejedlý se rovněž zabývá životním názorem Boženy Němcové. Vidí, že jí náboženská otázka byla docela cizí. Snažila se vždy obracet ke konkrétním úkolům života. Dokonce vystoupila proti falešné pobožnosti a ohlupování a zotročování lidí pod záminkou falešných zázraků. Ale ani v historickém pojetí světa nenacházela ten pravý smysl. Milovala sice staré zvyky a obyčejí, ale pro jejich skutečnou hodnotu, kterou mají pro lidi, a ne pro jejich stáří. Nejblíží jí bylo sociální pojetí lidského života. Z vlastní zkušenosti věděla, co je bída a nouze a vždy se stavěla na stranu utiskovaných. Její sociální cítění bylo natolik silné, že se nenechalo oklamat politickými akcemi a pro lid marnými nadějemi roku 1848. Do *České včely* tak napsala příspěvek viděný na tu dobu velmi střízlivým pohledem. Byla také nešťastná z přetvářky různých dámských pražských spolků, které se za vlastenectví pouze schovávaly. Nejedlý také připomíná téměř horlivý zájem Němcové o nové socialistické a komunistické nauky, které již k nám pronikaly ze světa. Všechny tyto poznatky, myšlenky a pocity samozřejmě ovlivnily celé její literární dílo. V otázkách národních a sociálních byla mnohem uvědomělejší než většina českých spisovatelů té doby.

Ve své povaze byla velmi přirozená a sdílná, což jí způsobilo spoustu nepříjemností a trápení. Většina jejich přátel ji nedokázala správně pochopit a dokonce se domnívali, že je líná, když dostatečně rychle nepsala další díla. Vyčítali jí, že se věnuje rozsáhlé korespondenci namísto řádné literární tvorby. Nejedlý je ale přesvědčen, že se vlastně po celou dobu připravovala na napsání svého největšího díla – *Babičky*. A ve chvíli, kdy trpěla velikou bídou a nepochopením, a k tomu ještě zemřel její milovaný syn Hynek, se odvrátila od skutečného světa do svého světa vysněného, do světa svých vzpomínek. Její tvůrčí síly nabyly v tuto dobu vrcholu a Němcová vytvořila umělecké dílo. Dílo, které je nejen rozkošným obrázkem Ratibořického údolí, ale zároveň knihou životní moudrosti pro každého z nás. Není to dobová kronika, ani průvodce po Ratibořicích, ale oslavná báseň o harmonickém životě. Takovou knihu mohla Božena Němcová vytvořit teprve jako zralá a životem zkoušená žena. Nejen pro Zdeňka Nejedlého se tak tato kniha stala tou nejvzácnější mezi všemi českými knihami. Úspěch knihy byl veliký také proto, že byla vydána v nelehké době českého národního života a české literatury. K Němcové se najednou začali hlásit mladí básníci jako J. Neruda, V. Hálek, J. V. Frič, a ona se tak opět dostala přímo do literárního života.

Nejedlý poukazuje na to, že ani umělecky nejdokonalejší práce Boženy Němcové z tohoto období, jako *Karla*, *Chyže pod horami* a *Divá Bára*, nedosahují takové hloubky, dokonalosti a výjimečnosti jako *Babička*. Domnívá se, že je to prostředím, které popisuje, tím, že se v nich odchyluje od světa Ratibořického údolí. Zároveň ale Němcová toto milované prostředí už v žádném díle nepoužila. Jako by tímto způsobem plnila nějaké poslání a napsáním jejího největšího díla bylo toto poslání skončeno. *Babička* tak byla jejím největším, dokonalým štěstím¹⁶.

¹⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. 3. vyd. Praha: Odeon, 1940, 156 s.

3 FILMOVÁ DÍLA

3.1 Otakar Vávra - Veronika

Veronika je český historický film, natočený podle stejnojmenné novely Miloše Václava Kratochvíla, jehož režisérem je uznávaný režisér, scenárista a pedagog Otakar Vávra. Vávra se narodil 28. února 1911 v Hradci Králové, studoval architekturu v Brně a v Praze, ale již v době studií spolupracoval na několika filmových dokumentech. Za svůj dlouhý život natočil velké množství filmů, které byly inspirovány buď historickými událostmi, nebo známými literárními díly. Mezi jeho nejznámější a nejlepší díla patří *Kladivo na čarodějnice* z roku 1969 podle stejnojmenné knihy Václava Kaplického, pojednávající o čarodějnických procesech v 17. století. K dalším tvůrčím vrcholům se řadí černobílý film *Romance pro křídlovku* z roku 1966, založený na stejnojmenné básni Františka Hrubína, popisující lásku studenta k dceři principála v období letních prázdnin. Dalším Vávrovým významným filmovým počinem je film *Krakatit* z roku 1947, natočený podle románu Karla Čapka o vynálezci nebezpečné výbušniny, který se snaží utajit svůj objev, aby nemohl být zneužit.

Otakar Vávra natočil během svého života přes padesát hraných filmů a napsal kolem osmdesáti filmových scénářů. Patří mezi nejkontroverznější představitele naší filmové tvorby, neboť se svými filmy dokázal přizpůsobit každému režimu, ale zároveň po sobě zanechal významné rozsáhlé filmové dílo a vychoval pro český i evropský (E. Kusturica, L. Zafranovič) film mnoho dalších významných osobností¹⁷.

Film *Veronika* z roku 1985, inspirovaný novelou ze sbírky Miloše Václava Kratochvíla¹⁸, vychází ze skutečných událostí. Sám Otakar Vávra říká, co ho na osudu neznámé dívky, který se na určitou dobu protíná se životem naší slavné spisovatelky Boženy Němcové, zaujalo: „Drama dívky, která je uštávána k smrti. Veronika umírá, protože nemůže přestoupit meze svého svědomí. Osud je vždy determinován dobou, která utváří lidské charakter a názory. Veronika nemůže žít jako člověk dvou tváří a přitom nemá na vybranou. Vycházím nejen z historických faktů, ale také z vlastního přesvědčení, že mravní zákon v člověku je určující. Proto mě tak přitahují historické postavy, na nichž se jako v krystalu odráží nejen doba, ale i charakter našeho národa.“¹⁹

¹⁷ <http://zivotopis.osobnosti.cz/otakar-vavra.php>, [cit. 26.1.2017]

¹⁸KRATOCHVÍL, Miloš Václav. *Veronika*, 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1956, 155 s.

¹⁹ <http://www.ceskatelevize.cz/porady/22811-veronika/>, [cit. 28.1.2017]

Děj filmu se odehrává v letech 1854 – 1855 na pozadí skutečných událostí a zároveň se pokouší odhalit jejich smysl. Česká vlastenka Veronika Pavlitová je dcerou uvězněného účastníka revolučních bojů roku 1848. Zatímco je otec ve vězení, matka zemřela a Veronika se musí postarat o mladší sourozence. V zoufalé životní situaci se rozhodne předat žádost o milost pro svého otce přímo do rukou císaře Františka Josefa I., který je právě v Praze. Při pokusu o vhození dopisu do císařova kočáru je zadržena a vyslýchána policií. Vyčerpanou a nemocnou Veroniku poté ošetřuje doktor Dušan Lambl. Je to přítel české spisovatelky Boženy Němcové, a protože ví, že ji Veronika velmi obdivuje, nabídne jí, aby ji trochu potěšil, že ji s Němcovou seznámí. Božena Němcová je v této době již známou spisovatelkou. Veronika ji poznává v těžké životní situaci. Zemřel jí milovaný syn Hynek, sama je nemocná, žijí s rodinou v bídě. Manžel Josef Němec je vyšetřován policií pro vlastenecké názory. Také o Němcovou se zajímá tajná policie, a proto se od ní distancuje většina přátel a známých. Většina lidí, včetně sestry doktora Lambla, Boženu Němcovou odsuzuje za její způsob života, který se jim zdá nemravný. Její povídky a pohádky ale mají rádi. Veronika je Němcovou okouzlena a ochotně se s ní spřátelí. Němcová jí radí, aby si psala deník a zapisovala si do něj svoje prožitky, když doktor Lambl říkal, že by také ráda psala. Veronika poslechne a začne si psát deníček. Doktor Lambl ji posílá k profesoru Purkyněmu, který by jí mohl pomoci, kdyby chtěla psát přírodovědné články. Veronika však místo podpory pro sebe prosí profesora, aby pomohl Boženě Němcové v její bídě.

Veronika je předvolána na policejní komisariát. Policejní ředitel jí nabízí místo učitelky češtiny ve své rodině a slibuje projednání záležitosti omilostnění jejího otce. Na oplátku ji zavazuje mlčením, nesmí nikomu prozradit, že pro něj pracuje. Veronika přijímá a netuší, jak fatálně toto rozhodnutí zasáhne do jejího života.

Božena Němcová navštěvuje pátera Štulce, který jí nabízí práci na překládání německých povídek pro děti. Němcová je ale považuje za prostoduché a nabídku, která by jí mohla finančně pomoci, odmítá. Navrhuje, že sama uspořádá národopisné a přírodopisné povídky pro české děti. Její nabídka se však neseťká s přílišným pochopením. Němcová je finančně na dně a prosí pátera Štulce, aby jí půjčil peníze.

Veronika navštěvuje Němcovou. Setkává se u ní s Josefem Václavem Fričem, který byl vůdcem studentů v revolučním roce 1848, a proto byl později vězněn. Nyní se schovává před policií a píše pod pseudonymem Lorián. Dochází sem i redaktor a spisovatel Václav Bendl, píšící satirické články do novin, které jsou režimem odsuzovány. Schůzek se účastní také doktor Lambl, bývalý milenec a nyní blízký přítel a osobní lékař Boženy Němcové a medik Hanuš Jurenka, její současný milenec. Veroniku mezi sebou přijímají jako vlastenku

a dceru vězněného revolucionáře. Jejich schůzky zatím důkladně monitoruje tajná policie. Mladí básníci uvažují, jak probudit český národ z letargie a plánují vydat almanach, do kterého by literárně přispěla i Božena Němcová. Doktor Lambl je varuje, že doba tomuto konání není příznivě nakloněna.

Tajná policie nyní sleduje i Veroniku a její pravidelné návštěvy v bytě Němcových. Veronika dochází do rodiny policejního ředitele učit jeho syny češtinu. Ředitel jí úmyslně připraví knihu pohádek od Boženy Němcové, aby ji s chlapci četla.

Při další návštěvě u Boženy Němcové si spisovatelka stěžuje na nouzi a nedostatek peněz i na domovní prohlídky, kterými trpí pro vlasteneckou činnost také její muž v Uhrách. Policie mu zabavila její dopisy, knihy od Havlíčka a spoustu dalších písemností a zároveň mu bylo pozastaveno vyplácení peněz. Vypráví také Veronice o svých názorech na muže a na lásku, ve kterou vždy znovu a znovu, i když několikrát zklamána, stále věří. V partnersky rovnocennou, oboustrannou a upřímnou lásku.

Styky Boženy Němcové s mladými revolucionáři jsou nepřijatelné pro tzv. slušné občany. Jejich jménem Němcovou navštíví páter Štulc a žádá ji, aby se svých mladých přátel zřekla. Nabízí jí za to trvalou finanční podporu. Němcová jeho nabídku odmítá, přestože by se jí mohlo ulevit v její bídě. Takové chování se však přičí jejímu přesvědčení.

Veronika je nešťastná, že musí před Němcovou tajit, že učí děti policejního ředitele. Jejím svědomí se přičí, že musí přítelkyni lhát. Při jedné z dalších doučovacích lekcí pozve policejní ředitel Veroniku na odpolední svačinu. Při té příležitosti vyzvídá, na nic zlého netušící Veronice, informace o Boženě Němcové a jejích přátelích. Veronika nadšeně referuje o mladých českých spisovatelích, kteří se u Němcové scházejí. Obhajuje jejich vlastenecké názory. Obdivuje, že chtějí soustředit mladé české spisovatele. Svěřuje se, že byla osobně přítomna přípravám nového čísla literárního almanachu. Je okouzlena myšlenkami Boženy Němcové na rovnoprávnost žen a jejich zapojení do literární a vědecké práce. Je přesvědčena, že pomáhá svými sděleními policejnímu řediteli osvětlit správnost počínání svých přátel. Hovoří o Fričovi a Bendlovi a ochotně sdělí policejnímu řediteli i pseudonymy, pod kterým Frič s Bendlem píše. S láskou mluví o Němcové a říká, že se stala její přítelkyní a důvěrníci. Naivně doufá, že svými slovy přátelům prospěje. Jaké je však její zděšení, když opět přijde k Němcové, a tam právě policie dokončuje domovní prohlídku. Němcová jí prozradí, že prohlídky proběhly i u Friče a Bendla, a zároveň je udivena, že policie zná i jejich pseudonymy. Nemůže pochopit, jak na to mohli přijít. Posílá Veroniku za Fričem, aby ho varovala před policií a doporučila mu, aby se někde ukryl. Veronika začíná pomalu chápat, že byla policejním ředitelem využita a poskytnuté informace byly použity proti jejím přátelům.

Vydává se sama za policejním ředitelem, a ten jí bez okolků sdělí, že všechny údaje, které mu sdělila, využil a dal nařídit domovní prohlídky. Zoufalou Veroniku vybízí k vědomé spolupráci s policií. Když dívka nesouhlasí, začne na ni vyvíjet psychický nátlak kvůli jejímu otci, kterému prý jen ona může svou spoluprací pomoci z vězení. Vyhrůžuje také, že sdělí jejím přátelům, co všechno na ně Veronika udala, a ti jí to nikdy neodpustí. Vystresovaná, nešťastná Veronika, na pokraji zhroucení, podepíše. Pochopí, že byla zneužita a svět se jí začíná hroutit.

Němcová s manželem si před Veronikou sdělují důvěrné informace, probírají své názory a politické postoje a vůbec netuší, že zrovna Veronika by na ně mohla donášet. Němcová předčítá ukázky z rozpracované knihy *Babička* a Veronika je silně rozrušena jednak nádherou knihy a zároveň svým bezmezným obdivem ke spisovatelce. Necítí se hodna důvěry této skvělé ženy.

Policejní ředitel přitvrzuje a požaduje stále další a podrobnější informace o Němcové a jejích přátelích. Veronika se ocitá v neřešitelné situaci. Ráda by pomohla otci, ale to znamená dopouštět se zrady na milované spisovatelce a jejích přátelích. Její svědomí a nemocné srdce neunesou tuto těžkou zradu a vysílená dívka umírá.

Otakar Vávra ve svém filmu vytvořil paralelu života českého národa žijícího v područí Rakouska–Uherska na straně jedné a národa žijícího v komunistickém totalitním režimu na straně druhé. Božena Němcová je svobodomyšlná, po nezávislosti toužící žena, kterou ani tíživá bída a nesnadné tvůrčí podmínky nedonutí podřídít způsob svého života a svoji literární činnost požadavkům tehdejšího režimu a soudobé společnosti. Ona a její literární přátelé se snaží i za cenu pronásledování, věznění a osobního nepohodlí, probudit v českém národě pocity vlastenectví a lásky k rodné zemi a jazyku. Vávra vyzdvihuje osobní statečnost a národní hrdost spisovatelky a snaží se tak povzbudit národ žijící v nelehké době komunistické totality.

Ve filmu je zachycen pouze krátký okamžik ze života Boženy Němcové, a to právě z období, kdy píše *Babičku*. Veronika Pavlitová Němcovou bezmezně obdivuje nejen pro její literární činnost a lásku k českému jazyku - je okouzlena *Babičkou*. Obdivuje ji i pro její přístup k životu, pro její touhu po samostatnosti, po vzdělání, nezávislosti na manželovi. Na postavě mladé ženy Vávra ukazuje zřůdnost metod policie totalitního státu, která využije zoufalé životní situace naivní Veroniky a donutí ji proti její vůli stát se policejní konfidentkou.

Vávra se ve svém filmu drží Kratochvílovy literární předlohy, akcentuje však více Veroničiny návštěvy u Němcové a jejich společné rozhovory. Ukazuje Boženu Němcovou

jako inspiraci pro mladou dívku, která okouzleně vzhlíží k její literární tvorbě, k jejímu vlastenectví, k velikosti jejího ducha, k touze po samostatnosti a rovnocenné lásce. Němcová je zde znázorněna jako žena – vlastenka, která nepodlehne lákavé možnosti na přivýdělek za nesvobodu v tvůrčí práci, když odmítne nabídku pátera Štulce. Tento obraz přidal Vávra do filmu navíc oproti předloze. Líčí Němcovou také jako ženu obletovanou muži, zejména z literárních a vědeckých kruhů, pro její přátelskou a bezelstnou povahu, ale také pro její literární umění a rozsáhlé všeobecné znalosti. Zároveň ukazuje, jak je odsuzována pro svůj způsob života, který se vymyká soudobým zvyklostem. Jednoznačně svým chováním předběhla svou dobu, proto se setkávala s nepochopením maloměšťácké společnosti. Pro své vlastenecké názory a porušování dobové morálky je pronásledována policejním režimem, na což doplácí i její rodina a přátelé. Na znázornění policejní zlovůle klade Vávra ve filmu větší důraz, než Kratochvíl ve své novele. Novela je psána formou deníkových zápisků jednotlivých postav a charakteristiku díla i života Boženy Němcové výrazně vystihují následující úryvky:

Václav Bendl hovoří k Boženě Němcové: *„A vy si myslíte, že nejste dost revoluční spisovatelka? Už to, že hledáte drahokamy naší řeči v pokladnici českého a slovenského lidu, že z nich sestavujete nové zářivé diadémy, už to samo je revoluční čin. Tam, kam jiní zahlíží s odporem nebo kde v nejlepším případě nic nevidí, vy nacházíte perly a démanty. A to zdaleka není všechno, vy nejenže dovedete mluvit ústy těchto lidí, vy máte odvahu promluvit i za jejich duše a srdce. Neváhal bych říci, že jste vpustila do našeho písemnictví nový, dosud přehlížený stav, tak jako francouzská revoluce otevřela brány do sněmovny měšťanům. Jenže ti vaši lidé jsou ještě ubožejší, bezbrannější, a tím víc potřebují vaši pomoci, a tím větší je vaše zásluha. Neboť tuto odvahu vám naši šosáci nikdy neodpustí. Tak jako si zacpávají nosy před chudobou, která je obtěžuje a páchne jim, tak se jednosvorně odvracejí od vás. Protože se vás i tamtěch – bojí!“²⁰*

²⁰KRATOCHVÍL, Miloš Václav. *Veronika*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1956. s. 56-57

Doktor Lambl sděluje Veronice Pavlitové své postřehy o Boženě Němcové: „Říkají o ní, že je lačná po mužích, nenasytaná, těkavá –

Není to pravda ...

Je jenom – zoufale osamělá... je pro nás příliš velká. Nemůžeme jí stačit. Sotva po kotníky jí saháme, jak vysoko stojí nad námi. A přece je to žena a sama touží, potřebuje vzhlížet vzhůru. A tak si mocí své bohaté síly vyčarovává i z ničeho velikány. Ne veliké milence, ale bohatýry národa, tuší v nich bůhvíco, vkládá do nich, co v nich není a nemůže být, vysnívá si Byrony, revoluční hrdiny – věří, že dovede dřív než ostatní poznat v někom zárodek budoucí velikosti – To všechno má jen máloco dělat s ženskou láskou. Je bojovnice a je sama. Snad do posledního dne bude věřit, že se objeví zázračný český Bruncvík a tomu že odevzdá všechnu svou sílu, lásku a bohatství, aby ho jimi vyzbrojila. A tak někdy dá svou lásku, která se za chvíli propadne do vzduchoprázdna, neboť nuzáckého 'geroje' rozdrtí.“²¹

²¹KRATOCHVÍL, Miloš Václav. *Veronika*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1956. s. 64

3.2 Otakar Vávra – Horoucí srdce

Dalším filmem režiséra Otakara Vávry, který se věnuje událostem ze života Boženy Němcové, je film *Horoucí srdce* natočený v roce 1962, ke kterému napsal filmový scénář scenárista a dramatik František Pavlíček.

František Pavlíček vystudoval slavistiku a estetiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Pracoval jako redaktor Československého rozhlasu a později jako dramaturg Filmového studia Barrandov. Od roku 1965 byl uměleckým ředitelem Divadla na Vinohradech. Pro svou angažovanost v roce 1968 a podpis Charty 77 byl nucen opustit práci v kultuře a byl zakázaným autorem, jehož hry byly hrány jen pod pseudonymem nebo pod jmény jeho přátel. V roce 1990 byl pak jmenován ředitelem Československého rozhlasu.

Kromě filmového scénáře *Horoucí srdce* (1962) napsal scénáře k filmům na motivy děl Boženy Němcové, a to *Babička* (1971, režie Antonín Moskalyk), *Princ Bajaja* (1971, režie Antonín Kachlík), *Tři oříšky pro Popelku* (1973, režie Václav Vorlíček). Nelze rovněž nezmínit scénář k úžasnému filmu režiséra Františka Vláčila na motivy knihy Vladislava Vančury *Marketa Lazarová* (1967)²².

Film *Horoucí srdce* je věnován památce české spisovatelky Boženy Němcové. Děj se odehrává v letech 1851 – 1856, v době rozčarování Čechů a Slováků z neúspěšné revoluce proti Habsburkům. V úvodu filmu je použit citát z korespondence Boženy Němcové datovaný 17. prosince 1851:²³ „Kdybych měla volit, tedy bych si přála narodit se znova as za dvě stě let, anebo ještě později, neboť nevím, bude-li do té doby takový svět, v jakém bych já chtěla žít s rozkoší.“ Božena Němcová v těchto slovech vyjadřuje svoji víru a naději, že někdy v budoucnu bude rovnoprávnost žen skutečností, a zároveň smutek nad tím, že jí nebylo dopřáno v takovém světě žít. S velkou pravděpodobností by ve světě, po kterém tolik toužila, dokázala přinést české literatuře ještě mnohem více krásných děl.

Josef Němec je jmenován komisařem finanční správy v Uhrách. Odjíždí sám, bez rodiny a Boženě vyčítá, že ho jako poslušná manželka nenásleduje. Němcová ale touží zůstat v Praze, v centru české kultury. Přeje si, aby její děti mohly získat dobré vzdělání, aby

²² <http://www.spisovatele.cz/frantisek-pavlicek#cv>, [cit. 27.2.2017]

²³ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence I: 1844-1852*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 219. ISBN 80-7106-162-8.

v budoucnu měly snadnější život, a to by nebylo v Uhrách možné. Miluje svoje děti, jsou její radostí, vkládá do nich svou naději a je ochotna se pro jejich lepší zítřky obětovat. Snaží se psát a vydávat české pohádky, ale porevoluční doba tomu není příliš nakloněna. Nakladatelé mají strach vydávat česky psanou literaturu. Němcová se v Praze schází s Karlem Havlíčkem Borovským, který je sledován tajnou policií pro svoji novinářskou činnost, nepřátelskou monarchii. Havlíček chválí literární činnost Němcové a povzbuzuje ji k další práci.

Božena Němcová dochází do salónu manželů Staňkových, kde se schází čeští vlastenci. Tady se seznamuje s doktorem Dušanem Lambem. Přátelí se také Johanou Mužákovou (pozdější spisovatelkou Karolínou Světlou), jejím mužem profesorem Petrem Mužákem a její sestrou Sofií Rottovou (později spisovatelka Sofie Podlipská). Do salónu dochází také profesor Jan Evangelista Purkyně, profesor Jan Ignác Hanuš s manželkou Laurou a páter Václav Štulc. Diskutují o současné politické situaci, kultuře i vědě. Boženu Němcovou obdivují pro její názory, myšlenky a všeobecný přehled. Je váženou a uznávanou účastnicí jejich schůzek. Hlavně ženské osazenstvo však nechápe její emancipovanost, její touhu po samostatnosti, nezávislosti na manželovi a osobní svobodě navzdory obecným zvyklostem doby. Zazlívají jí, že své přátelství a pohostinství nabízí i lidem, kteří si to podle jejich názoru nezasluhují. Svou inteligencí převyšuje ostatní, a ti se jí proto obávají.

Johana se Sofií jí přinášejí knihu od George Sandové, ve které autorka píše, že úkolem básníka je přimět lid, aby myslel. Přesvědčují Němcovou, že musí psát také takovým způsobem. Němcová, ačkoliv Sandovou obdivuje pro její vzdělanost a literární umění, tvrdí, že takto ona psát neumí. Umí napsat jen to, co její oči viděly, a srdce pochopilo. Uvědomuje si, že v těžkých chvílích života se vždy v duchu vrací do svého dětství a mládí, do dob, kdy jí bylo dobře.

Doktor Lambl se dostává do potíží s policií pro svoji spolupráci s Karlem Havlíčkem Borovským. Je zatčen a vyslýchán policií. Po svém propuštění navštěvuje Němcovou. Vysvětluje jí Hegelovu filozofii, probírají přírodovědu, medicínu, lékařské otázky a brzy se do sebe zamilují. Hegelova filozofie je v té době zakázána. Profesor Hanuš má také problémy, protože tuto filozofii přednáší na univerzitě. Lambl Němcovou seznamuje také s výsledky výzkumů a bádání Jana Evangelisty Purkyněho. Němcová mu nadšeně naslouchá, vstřebává nové informace a hluboce o nich přemýšlí. Prožívá s Lambem okamžiky štěstí, tak vzácné v jejím životě.

Na návštěvu k Němcové přichází profesor Hanuš. Na univerzitě ho suspendovali, kvůli přednáškám o Hegelovi. Vyčítá Němcové, že za poslední dobu, co manžel odjel, žije

ve stále větší chudobě a stále méně píše. Kdyby prý byla pod manželovým dohledem, jako je Havlíček pod dohledem ve vyhnanství v Brixenu, bylo by to pro ni lepší. Havlíček i ve vyhnanství vytrvale píše proti režimu. Němcová ale odjet za manželem nechce. Miluje doktora Lambla a zároveň nechce opustit Prahu a přátele. K odjezdu ji přemlouvá i Johana, která si všimla její lásky k Lamblovi. Varuje Němcovou, že ji lidé odsoudí za nemorální chování.

Po dalším naléhání přátel pak Němcová začíná uvažovat o odjezdu za manželem. Přemýšlí o tom, že si bude moci v Uhrách dělat poznámky a zapisovat místní zvyky, písně, povídky, pohádky a vyprávění usedlíků. Profesor Purkyně se jí snaží přimět k tomu, aby neodjížděla a nepsala jen pohádky, ale zaměřila se ve svých dílech na popisování lidského osudu, utrpení, bolesti a lásky, neboť pouze v tom je podle něho skutečné umění. Říká, že v ní věří tak, jako v žádného jiného českého spisovatele. Když ji nepřesvědčí, aby zůstala, přispěje jí aspoň penězi na cestu.

Němcová se chystá s dětmi Dorou a Jaroslavem na cestu za mužem. Hochy Hynka a Karla nechává u přátel v Praze, aby mohli studovat. Doktor Lambl je z jejího odjezdu nešťastný a zklamaný, ale slibuje, že v Praze dohlédne na starší chlapce.

Pobyt u manžela v Uhrách je ještě mnohem horší, než si Němcová představovala. Prostý lid je sužován velikou bídou. Houfně se stahuje z venkova do velkých měst v naději, že tam najde snadnější obživu. Maďaři a Slováci trpí prohranou revolucí ještě více než Češi.

V Ďarmotech se Němcová setkává se slovenským básníkem Janko Kráľem a sprátelí se s ním. Ten si také zoufá nad nepodařenou revolucí a ztrácí chuť literárně tvořit. Němec vyčítá manželce, že se toulá po kraji a sbírá náměty pro své povídky a pohádky, místo toho, aby se jako řádná žena starala o domácnost. Němcová namítá, že dříve býval zapáleným vlastencem a nyní je celý ustrašený. Při ostré výměně názorů jí Němec prozradí, že je pod policejním dohledem. Vyčítá ženě, že její psaní jim přináší jen další nepříjemnosti. Chová se k ní hrubě a ponižuje ji. Němcová přemáhá svůj odpor k němu jen z lásky k dětem. Němec se dozvídá od svého nadřízeného, že má být zbaven služby kvůli vlastizrádným řečem v roce 1848 a také kvůli působení na lidi prostřednictvím manželky – české spisovatelky, která je, podle názoru nadřízených, nepřátelská vládě. Chce odjet do Vídně a vzniklou situaci řešit. Dostane však rozkaz nevzdalovat se z Ďarmot a setrvat na místě až do vyřešení případu. Cítí se zneuznaný a ponížený. Němcová se ho snaží potěšit a povzbudit. Do této situace obdrží dopis od doktora Lambla o velmi vážném zdravotním stavu nejstaršího syna Hynka. Rodina se rozhodne k okamžitému odjezdu za nemocným dítětem. Němcovi ale policie odjet nedovolí. Provádí u něj domovní prohlídku, a tak Němcová odjíždí sama s dětmi. Do Prahy

dorazí k smrtelně nemocnému synovi, který krátce po jejím příjezdu umírá. Němcová je zdrcena. Syn, do kterého vkládala své naděje, její nemilovanější dítě, její štěstí a radost, ji navěky opustil. Bloudí ve vzpomínkách a svět se jí hroutí. Vyčítá si, že na ni nemocný syn čekal a ona nemohla dříve přijet, protože dopis od Lambla celý měsíc zadržovala policie. Johana Mužáková ji přesvědčuje, aby myslela na své zdraví a na své zbývající děti. Naléhá na ni, aby se vrátila za mužem do Uher, a nabízí jí finanční pomoc na cestu. Němcová se ale odmítá právě kvůli svým dětem vrátit do světa bídy a zaostalosti. V Praze ji už také, pro údajně nepřátelský postoj k vládě, sleduje tajná policie. Uvědomuje si, že se jí proto staří přátelé začínají vyhýbat. V tomto neštěstí a bídě touží aspoň po malém kousku štěstí. Utíká do snů a vzpomínek, do svého dětství, do doby, kdy byla veselá a šťastná. Sní o Ratibořicích, o své milované babičce, o dobrých a upřímných lidech. Touží být aspoň na chvíli malou, bezstarostnou Barunkou. V těchto nejtěžších chvílích, plných bolesti nad ztrátou nejdražšího dítěte, plných smutku a bídy se rodí ze snů a vzpomínek největší dílo plné lásky, pohody a porozumění, plné krásných lidských citů, národních lidových tradic a lásky k přírodě – *Babička*.

Němcová se v Praze setkává s Karlem Havlíčkem Borovským, který chválí její připravovanou knihu. Posteskne si, že se mu všichni známí v Praze vyhýbají, jen ona jediná má odvalu s ním na veřejnosti hovořit. Je nemocný a jede se léčit, proto ho propustili z vyhnanství. Slibuje, že ji po návratu určitě navštíví.

Přátelé Němcové jsou zděšeni bídou a nuznými podmínkami, ve kterých Božena s dětmi žije. Uspořádají pro ni sbírku peněz, aby jí trochu pomohli. Peníze jí přináší Johana Mužáková. Opět vyčítá Boženě, že se stýká a přátelí s nesprávnými lidmi a nedbá dostatečně na svou pověst. Také doktor Lambl se snaží Boženě vysvětlit, že doba, ve které žijí, není nakloněna svobodomyšlnému chování žen. Jednání, které je dovoleno mužům, neprojde ženě. Vyčítá jí, že si vždy prosazuje svoje vysněné představy bez ohledu na smýšlení okolí. Němcová ale věří, že musí přijít doba, kdy si budou muži a ženy rovni. Lambl pracuje na důležité vědecké práci, kvůli které musí odjet do Paříže. Prosí Němcovou, aby se s ním přišla před cestou rozloučit. Nešťastná Němcová nepřijde. Utíká raději zpátky do vzpomínek na babičku a své šťastné dětství. Při psaní této krásné knihy může být šťastná aspoň ve svém snění.

Počátkem roku 1856 se Josef Němec vrací z Uher do Prahy. Už cestou zjišťuje, že manželce vyšla kniha, která okouzila české čtenáře a učinila jeho ženu slavnou. Pociťuje hrdost a je pyšný na svoji ženu. Je ale zarmoucený, že přišel o práci a nerad by byl rodině na obtíž. Němcová ho však ujišťuje, že se bude snažit pracovat a psát, aby rodinu uživila.

V této složité situaci se dozvídají, že zemřel Karel Havlíček Borovský. Úřady ve Vídni nařídily uchovat jeho pohřeb v tajnosti. Přesto se zpráva ihned rozkřikla a u jeho rakve se shromáždily davy lidí. Božena Němcová i přes varování přátel se hrdě hlásí k jeho odkazu a pokládá na rakev trnovou korunu. Je si plně vědoma toho, že si před úřady uškodí, ale její vlastenectví a pocit národní hrdosti jí nedovolí jen nezúčastněně přihlížet.

Autoři o filmu řekli: „*Není možné říci o Boženě Němcové jediným filmem vše, nelze dokonce ani vyslovit vše podstatné. Soustředili jsme se proto v jejím portrétu na základní rysy její osobnosti. Na její lidskou prostotu, na její láskyplný vztah k lidem, na zásadovost a důslednost politického stanoviska, na občanskou a lidskou statečnost, s níž podřídila své osobní starosti dílu, diktovanému společenskou potřebou.*”²⁴

Film se snaží zobrazit život velké české spisovatelky a zároveň české vlastenecké společnosti v letech 1851 – 1856. V době po nepodařeném pokusu o atentát na císaře jsou zatýkáni i nejbližší přátelé Boženy Němcové. Ona se k nim však hrdě hlásí, i za cenu nepříjemností, které jí tato odvaha a odhodlanost přináší. Přátelí se s lidmi, kteří jsou nepohodlní vládnoucímu režimu, i když se jí někteří lidé z okruhu dřívějších přátel začnou vyhýbat. Film je nejen obrazem nelehkého života naší největší spisovatelky, ale ukazuje Němcovou jako citlivou ženu s bojovným srdcem, která se nebojí postavit konvencím své doby. Odmítne následovat manžela na Slovensko, protože je přesvědčena, že je to pro dobro jejich dětí i důležité pro její literární činnost. Je emancipovanou ženou, což absolutně nekoresponduje s dobovou představou vdané ženy a poslušné manželky. Přes svou tíživou finanční situaci a zoufalství po smrti syna Hynka v sobě nachází vnitřní sílu stvořit jedno z nejkrásnějších děl naší literatury. Otakar Vávra nám ve svém filmu ukazuje hrdou a silnou ženu, odhodlanou vlastenku, jako vzor, kterým bychom se měli inspirovat. I v tomto jeho filmu lze nalézt paralelu mezi obdobím po roce 1848 a šedesátými léty 20. století, kdy mnoho lidí bylo z politických důvodů pronásledováno. Film končí smrtí a pohřbem Karla Havlíčka Borovského, který se zde stává politickou manifestací českých vlastenců. Božena Němcová je na pohřbu zobrazena jako statečná a neohrožená žena, která přichází na Havlíčkovu rakev položit trnovou korunu.

²⁴ <http://new.artfilm.uh.cz/film/M2289>, [cit. 19.7.2016]

3.3 Jaroslav Novotný – Vlčí halíř

Vlčí halíř je televizní inscenace natočená v roce 1975 režisérem Jaroslavem Novotným na motivy románu Jindřicha Šimona Baara *Paní komisarka*²⁵. Televizní přepis románu zachycuje období pobytu Boženy Němcové na Chodsku, kam přichází v roce 1846 se svým manželem Josefem Němcem, finančním úředníkem. Josef Němec je pro své vlastenecké smýšlení často překládán z jednoho místa na druhé, co nejdále od Prahy. Na místo finančního komisaře do Domažlic je dosazen také pro svoji pracovní horlivost, neúplatnost a spravedlivost, aby pomohl v boji s místními pašeráky.

Manželé Němcovi se seznamují s místní honorací v Klenčí, které vévodí zámecký amtsassessor Hop, purkmistr Kladívko a poštmistr Vorlíček. Tato společnost dává okatě najevo svoji nechuť a pohrdání místními sedláky a jejich tradicemi. Němec tuší, že jeho podřízený Hubálek nadřazuje pašerákům, ale tato místní „vznešená společnost“ se ho zastává.

Při zábavě v hospodě poznává Němcová Václava Krále. Je to všemi uznávaný sedlák, s velkým vlasteneckým cítěním, šířící osvětu mezi prostým lidem. Na jeho gruntě se scházejí ostatní sedláci, čtou české knihy, časopisy a besedují. Od písaře Bílka se Němcová dozvídá, že čtou nadšeně také její pohádky. Místní honorace se podivuje nad tím, že paní komisarka Němcová píše knížky a ještě ke všemu české. Nemají prý rádi, když prostý lid příliš čte, protože pak mezi sebou šíří nepokoj a vzpurné myšlenky. Tyto názory se Němcové nezamlouvají. O to více je okouzlena lidovými tanci sedláků a místní chasy.

Písař Bílek Němcovým prozradí, že sedlákům přestane už brzy být do tance, protože obec se je chystá připravit o právo na vlastnictví lesů, které jim dříve udělil majitel panství Laminger. Němcová projeví přání navštívit Královu. Manželky pánů radních jsou tím velmi pohoršeny, že se nesluší, aby paní komisarová chodila mezi prostý lid. Radní naléhají na komisaře Němce, aby manželce takové návštěvy a styky se sedláky zakázal. Říkají, že žena musí poslouchat svého muže. Němec však namítá, že on své manželce nepřikazuje, s kým se může a nemůže stýkat. To je pro místní měšťany nepochopitelné. Cítí to jako porušování zavedených pořádků. Němcová oponuje, že doba se mění, a přestože nejvznešenějším posláním ženy je vychovávat děti, nemělo by jí to bránit postavit se po bok muže a snažit se mu ze všech sil pomáhat. Chce, aby si žena mohla svůj osud zvolit sama.

²⁵ BAAR, Jindřich Šimon. *Paní komisarka*. 8. vyd. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1930, 155 s. (1. vyd. 1923)

Nemůže uvěřit tomu, že by se sedlák a selka Královi nebrali z lásky. S jejími slovy souhlasí pouze písař Bílek. Ostatní spolusedící její názory srovnávají s názory George Sandové, o které soudí, že je revolucionářka, mužatka a žena lehkých mravů. Amtsassessor Hop upozorňuje Němce, že takové chování se neslučuje s postavením císařského úředníka.

Vztahy mezi manželi Němcovými jsou také napjaté. Němec manželce vyčítá, že v hospodě pohoršila svými názory místní společnost, a k tomu ještě že v novinách vyšla báseň od Václava Bolemíra Nebeského, ve které básník opěvuje svoji lásku k Němcové, což zajisté neujde pozornosti široké veřejnosti. Bojí se, že tyto skutečnosti mohou mít vliv na jeho služební postup. Manželka oponuje, že spolu přeci uzavřeli domluvu, že ona se mu nebude plést do jeho služebních záležitostí a on do jejích literárních styků. Němec se domnívá, že dávat veřejně najevo své vlastenectví na malém městě je mnohem více nebezpečné než v Praze.

Němcová přesto navštěvuje statek Václava Krále, kde sedláci pořádají hyjty čili besedy. Naslouchá pilně vyprávění pamětníků, zvláště ji zajímá, jak to bylo s rozdělením lesů mezi sedláky. Místní jim říkají lůsy, protože jednotlivé díly lesa si sedláci před lety vylosovali. Na statek přichází také písař Bílek, aby sdělil sedlákům, že se páni radní chystají zničit smluvní kámen, který je stvrzením dělení lesů mezi sedláky. Sedláci by se chtěli o lesy soudit, ale Bílek jim nabízí, že za sto zlatých jim dodá důkaz, že lesy jsou jejich. Ženy a děti zatím paní Němcové ukazují místní kroje a předvádějí lidové hry. Městští úředníci jsou pohoršeni styky Boženy Němcové se sedláky a dávají to jejímu muži patřičně najevo.

Komisař Němec se svými lidmi se stanou nečekaně svědky zničení smluvního kamene, když pátrají po pašerácích. Němec je překvapen a zaskočen, ale advokát Hop ho uklidňuje, že se tak stalo na jeho příkaz. Hop se diví, že Němec změnil pravidelné trasy obchůzek celníků. Němec začíná tušit, že radní se tajně podílejí na pašování nebo o tom alespoň vědí. Hop ukazuje na radnici Němcovi listiny o potvrzení práv místních obyvatel a zápis o dělení panských lesů, listinu, která potvrzuje sedlákům vlastnictví lesů. Všechny tyto dokumenty chce přemístit z radnice na zámek, aby se k nim sedláci nemohli dostat. Písař Bílek listinu o dělení panských lesů ukryje. Hop ho však podezřívá a vyhrožuje mu soudem, když ji nevrátí.

Komisař Němec zintenzivní hon na pašeráky. Při jednom zátahu se celníkům podaří jednoho pašeráka postřelit a zadržet. Ten jim prozradí, že dostávali informace o kontrolách

celníků od výběřčího Hubálka. Bral si za to od nich tzv. "vlčí halíř", odměnu za umožnění nerušeného průchodu pašeráků přes hranice.

Za Boženou Němcovou přichází advokát Hop a žádá ji, aby jakožto uznávaná spisovatelka napsala článek do novin, který by uklidnil rozdmýchaný spor o lesy mezi sedláky a měšťany. Apeluje na ni, jako na ženu moudrou, s pokrokovými názory, aby zapůsobila na cítění sedláků, kteří ji obdivují. Němcová se však odmítá do tohoto sporu vměšovat. Nechce svoje literární schopnosti poskytnout v tomto boji měšťanů proti sedlákům i přesto, že jí Hop slibuje přímluvu za služební postup jejího manžela. Její sympatie jsou na straně prostého lidu a ne ziskuchtivých měšťanů.

Vzápětí přichází výběřčí Hubálek a prosí paní komisarku, aby se přimluvila u manžela. Bojí se, že ho Němec udá za spolupráci s pašeráky. Když Němcová odmítne s tím, že se manželovi do pracovních záležitostí nevměšuje, vyhrožuje jí, že její styky s odbojnými sedláky mohou být manželovi velkou přítěží a zničit mu jeho kariéru.

Celníci s komisařem Němcem nacházejí pašovanou sůl z Bavorska ukrytou v hostinci. V tento okamžik je již jasné, že se na ziscích z pašování podílejí i měšťané. Amtsassessor Hop nabízí komisaři úplatek, vlčí halíř, když zničí protokoly o celních kontrolách. Poctivý komisař úplatek odmítne a protokol nechá podepsat i pánům radním. Němec doufá, že díky odhalení tohoto pašeráckého spolku se mu dostane uznání a povýšení. Rád by dopomohl rodině k lepšímu životu. Do bytu Němcových však vtrhne policie s příkazem, aby komisař Němec protokol ihned vydal. Němec tuší, že protokol bude zničen a že z povýšení opět nic nebude.

Písař Bílek listinu o dělení panských lesů nevrátil. Předal ji sedlákům a z obav před postihem, který mu za to hrozil, si vzal život. Listinu přinesl Král ke komisaři Němcovi a požádal ho, aby ji přeložil z němčiny do češtiny. Němec mu rád vyhověl.

Na komisaře Němce si stěžují radní u jeho nadřízeného. Rádi by se ho zbavili, aby mohli dále pokračovat v pašování. Sedláci se ho ale zastávají. Za Němcovým nadřízeným přichází i ponížený výběřčí Hubálek, ve snaze co nejvíce pošpinit Němcovo jméno. Obviňuje ho z blízkých styků se sedláky. Dále obviňuje jeho manželku Boženu Němcovou z postojů nepřátelských vládě, z revolučních názorů na postavení muže a ženy. Zanedlouho poté je finanční komisař Němec sesazen ze své funkce pro buřičství a zároveň pro revoluční spisovatelskou činnost manželky.

Televizní inscenace inspirovaná románem Jindřicha Šimona Baara se soustředí zejména na spor mezi sedláky a měšťany o vlastnictví lesů. Poněmčilí, hamižní měšťané, kterým jsou lhostejné místní tradice i samotná česká řeč, se snaží připravit sedláky o lesy.

Němcová se jim nezamlouvá pro pokrokové názory na vztah mezi mužem a ženou, na vzdělávání prostého lidu. Nelíbí se jim, že se snaží probudit vlastenectví v místních sedlácích. Jsou přesvědčeni, že takto by se neměla chovat manželka vládního úředníka. Trnem v oku je jim její samostatnost i literární tvorba. Němcová je ale srdečně přijímána v selských rodinách. Mají rádi její pohádky a na oplátku jí rádi seznamují s lidovými obyčejí a zvyky. Němcová mezi nimi šíří osvětu, půjčuje jim knihy, učí je lásce k vlastním tradicím a povzbuzuje je v touze po vzdělání. Stává se tak první národní buditelkou na Domažlicku. Z posbíraného materiálu píše příspěvky do novin a časopisů. V publicistické próze *Obrazy z okolí Domažlického* pak mistrně zachytila folklór, obyčaje a zvyky z Domažlicka.

Inscenace představuje Boženu Němcovou jako pokrokově smýšlející ženu, vlastenku, která velmi dobře vycítí skryté, doutnající vlastenectví mezi sedláky, ale i pokrytectví a odrodilství mezi měšťany. Využívá každé příležitosti k seznámení se s odkazy předků. Šíří vlastenecké a pokrokové myšlenky mezi prostým lidem, který si jí za to velmi váží, a na oplátku jí poskytuje možnost poznání starých místních tradic a zvyků.

Němcová odmítá účelově použít svých literárních schopností ve prospěch měšťanů, i přesto, že tímto postojem škodí nejen sobě, ale i manželovi. Když komisař Němec odhalí rozsáhlou pašeráckou skupinu, do které je zapletena i místní honorace, jsou jejich dny na Domažlicku sečteny. Němec je pro svou horlivost, spravedlivost a neúplatnost odvolán z místa komisaře. Záminkou pro jeho odvolání je také jeho manželka, která píše pokrokové názory do českých novin. Oba manželé tak doplácují na veřejně prezentovanou lásku ke svému národu, na potřebu být součástí boje za národní svobodu a samostatnost.

Inscenace si všímá i pokusu manželů Němcových o vytvoření rovnocenného partnerského vztahu. Poukazuje na snahu nevměšovat se do záležitostí druhého partnera. Přesto viditelně zůstává Němec vždy ve stínu své slavné ženy.

V televizním zpracování je hlavním motivem spor sedláků a měšťanů z Klenčí o lesy. Naproti tomu román Jindřicha Šimona Baara má kronikářský charakter. Podrobně popisuje především zvyky a obřady, které se vztahují k jednotlivým ročním obdobím a svátkům. Kromě Boženy Němcové je v knize důležitou postavou také klenečský farář FASTER. Vlastenecký kněz, který se snaží vést děti k lásce k vlasti, k rodnému jazyku, k dějinám i k přírodě. Velké úsilí vynakládá na uklidnění sporu o lesy mezi sedláky a chalupníky spráženými s měšťany. S Boženou Němcovou vedou rozpravy o vlastenectví a jeho těžkém prosazování v tomto chudém kraji. Němcová podporuje kněze v jeho buditelské práci, FASTER zase Němcovou podněcuje ke zvýšené literární činnosti. Působení FASTERA v Klenčí končí, když je pro svoje vlastenecké smýšlení přeložen na jinou farnost. „*Cítíl, že v něm cosi umírá,*

ta ztráta že mu mírní bolest loučení. Aby je tak viděla a slyšela naše nadšená bojovnice za svobodu lidu, paní komisarová, - kmitlo mu náhle hlavou a Faster si živě představil všecku její lásku, se kterou zde sbírá pohádky a pověsti, studuje řeč i kroj zdejšího kraje, proniká až do jeho duše, obdivuje se starým zvykům a mravům, do Květů a České včely posílá Obrazy z okolí domažlického, líčí v nich křty, svatby, tance, voračky, přástky – „²⁶

²⁶ BAAR, Jindřich Šimon. *Paní komisarka*. 8. vyd. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1930. s. 429-430

3.4 Ljuba Václavová – Obrazy ze života Boženy Němcové

Polohraný dokument scenáristek Ljuby Václavové a Marty Komárkové z roku 2011 se pokouší najít důvody, proč zrovna Boženu Němcovou považujeme za jednu z nejvýznamnějších českých žen. Podrobněji se zabývá některými událostmi jejího života a literární tvorby. Účelem zřejmě bylo diváka obohatit o nepříliš známé informace a skutečnosti. Celým dokumentem nás provází herečka Lenka Vlasáková, stylizovaná do role Boženy Němcové, a zdatně jí sekunduje Martin Myšička, coby Josef Němec.

„Kdybych měla volit, tedy bych si přála narodit se znova as za dvě stě let, anebo ještě později, neboť nevím, bude-li do té doby takový svět, v jakém bych já chtěla žít s rozkoší“²⁷, těmito slovy začíná postava Boženy Němcové před svým hrobem na vyšehradském hřbitově procházku svým životem. Slova, která napsala Němcová deset let před svou smrtí, ukazují na to, jak se tato výjimečná žena cítila nešťastná a nepochopená v době, ve které žila. Zároveň doufala, že budoucnost ženám vysněnou svobodu a rovnoprávnost přinese. Tento citát z korespondence Boženy Němcové použil ve svém filmu *Horoucí srdce* (1962) také režisér Otakar Vávra. Z jejích slov chápeme, že si spisovatelka dobře uvědomovala svoji odlišnost od převážné většiny tehdejších žen. Trápilo ji, že díky době, ve které žila, nemohla pracovat a žít tak, jak by si přála a být tak zároveň přínosem pro společnost.

Ve vzpomínkách se postava Boženy Němcové přenáší do doby svého dětství a mládí, kterou považuje za nejšťastnější období svého života. Vzpomínky na tu šťastnou dobu jí pomáhají překonávat neštěstí a utrpení, které ji provázelo dospělým životem.

Autorky dokumentu si přizvaly na pomoc několik odborníků, kteří se ve své práci podrobněji věnují životu nebo dílu největší české spisovatelky. Jednotlivé vstupy odborníků jsou v dokumentu spojovány citacemi z korespondence Boženy Němcové. Helena Sobková²⁸, absolventka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, doktorka pedagogiky, se již dlouhá léta intenzivně zabývá studiem života a díla Boženy Němcové, zejména úvahami o původu a okolnostech jejího narození. Naznačuje určité nejasnosti v datu narození Boženy Němcové, které se objevují i v záznamech o její školní docházce, a předpokládá, že Barbora Panklová musela být zhruba o tři roky starší, než se obvykle uvádí. Když přišla s rodiči z Vídně

²⁷ NĚMCOVÁ, Božena. Korespondence I: 1844-1852. 1 .vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. s. 219. ISBN 80-7106-162-8.

²⁸<http://www.ceskaskalice.cz/cs/aktuality/ceska-skalice-a-ratiborice-vychovaly-nejvetsi-cesku-tvrdi-spisovatelka-sobkova.html>, [cit. 15.11.2016]

do Ratibořic, mluvila pouze německy a říkali jí Betty. Vznešená krása dospívající dívky pak byla příčinou dohadů o jejím původu. Nápadně se podobala majitelce ratibořického panství, vévodkyni Kateřině Zaháňské. Sobková hovoří o tom, že v rodině Zaháňských bylo spousta nemanželských dětí, kterým bylo změněno místo a datum narození, byly dány na výchovu do náhradních rodin a bylo jim poskytnuto patřičné vzdělání. Poukazuje na to, že mladá Barunka Panklová dostala náležité vzdělání a vychování na zámku ve Chvalkovicích, který patřil vévodkyni Zaháňské. Nepochybně musel její vzdělání také někdo hradit, a to rovněž ukazuje na vévodkyni. Sama Němcová pak vzpomíná na dobu prožitou ve Chvalkovicích jako na krásné období, kdy se prvně začala seznamovat s literaturou. Četba románů a básní vypůjčených v zámecké knihovně v ní zanechala obrovský dojem. Snila a v duchu sama prožívala romantické příběhy vyčtené z knih.

Helena Sobková hledala v archivech možné doklady o tom, zda Božena Němcová náhodou nebyla nemanželským dítětem vévodkyně Kateřiny Zaháňské nebo některé z jejích sester. V korespondenci matky Dorothey Kuronské, sestry vévodkyně, sice zmínku o narození nemanželského dítěte, kterým by mohla právě Němcová být, našla, ale žádný oficiální doklad neexistuje. Opakuje zde svoje argumenty, poznatky a domněnky uvedené již v její knize *Tajemství Barunky Panklové*.

Milan Horký, ředitel Muzea Boženy Němcové v České Skalici, ale tvrdí, že spekulace o původu Boženy Němcové jsou z pohledu významu jejího díla zcela nepodstatné. Připomíná, že Němcová se začíná zabírat českou literaturou až od pobytu v Polné v roce 1841. Zde teprve čte ve větším množství české knihy. Toto období lze považovat za počátek jejího vlasteneckého probuzení. Velký vliv na její vlastenecké cítění má rovněž její manžel Josef Němec, který ji později přivádí do Prahy, do vysoké vlastenecké společnosti.

Libuše Heczková²⁹, zástupkyně vedoucího Ústavu české literatury a komparatistiky, se zabývá feministickou a genderovou filozofií. Připomíná, že Božena Němcová v Praze navštěvovala hlavně salon u Staňků, kde se měla možnost setkávat s elitou tehdejší vlastenecké společnosti: s doktorem Staňkem, Fričovými a také s Karlem Slavojem Amerlingem, který vedl ústav pro vzdělávání žen Budeč. Zdejší české vlastenky se pokoušely o vlastní projekt, který pojednával o některých soudobých problémech, a Němcová do něj napsala několik příspěvků pod pseudonymem Iris.

²⁹ <http://ferova-fakulta.webnode.cz/libuse-heczkova/>, [cit. 15.11.2016]

Václav Cílek.³⁰, geolog, klimatolog, filozof, překladatel, esejista a spisovatel, je významným popularizátorem české vědy. Popisuje českou vlasteneckou společnost v období, kdy do ní patřila i Božena Němcová. V této době se vlastenectví projevovalo nejen v oblasti kultury a politiky, ale také v oblasti krajiny a přírody. V módě byly vlastenecké výlety na Hvězdu, do Šárky, do Prokopského údolí, kde účastníci vedli vlastenecké rozhovory a cítili se celkově spjati s přírodou. Z dnešního pohledu bychom v jejich počínání mohli nalézt ekologickou motivaci.

Heczková připomíná, že ve vlastenecké společnosti se Božena Němcová setkala se svojí první velkou láskou - Václavem Bolemírem Nebeským. Pod jeho vlivem Němcová zaujala nové stanovisko k tomu, jak má vypadat česká žena, jaká má být vlastenka. Výsledkem jejich rozhovorů byla báseň Boženy Němcové *Ženám českým*, což byla její první vytištěná báseň.

Jaroslava Janáčková³¹, absolventka a dlouholetá pedagožka pražské Pedagogické fakulty a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, se zabývá zejména dějinami české literatury 19. století. Od 90. let se věnuje především životu a dílu Boženy Němcové. Popisuje Němcovou jako krásnou a velmi inteligentní ženu, skvělou vypravěčku, kterou byli čeští vlastenci okouzleni. Na ženu – spisovatelku už společnost netrpělivě čekala, proto ji vyzvali, aby začala psát.

Ondřej Hausenblas³² vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, na které později také působil. Nyní pracuje na katedře české literatury Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Zamýšlí se nad osobou Boženy Němcové z pohledu dnešního člověka a domnívá se, že dnešní lidé by ji pochopili mnohem lépe, než její současníci, kteří měli spoustu výhrad k jejímu chování. Pro dnešní svět může být vzorovým příkladem samostatné ženy. Ne feministky, ale emancipované ženy, která se s plným vědomím toho, co činí, pouštěla nejen do milostných dobrodružství, ale i do literární tvorby.

Janáčková popisuje Němcovou jako skvělou matku, která myslela na budoucnost svých dětí, ale zároveň velmi špatnou hospodyní, která neuměla vyjít s penězi.

³⁰ <http://www.albatros.cz/autori/autor/vaclav-cilek/>, [cit. 15.11.2016]

³¹ <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=393>, [cit. 15.11.2016]

³² <http://pages.pedf.cuni.cz/kcl/lide/zamestnanci-katedry/phdr-ondrej-hausenblas/>, [cit. 15.11.2016]

Hausenblas studoval korespondenci Boženy Němcové a všiml si jejího postupného zlepšování v češtině. Z počátku je její čeština ještě neohrabaná, mísí česká a německá slova a používá německou větnou stavbu. Hausenblas zdůrazňuje, že naši obrozenci, včetně Němcové, nacházeli krásu češtiny přes němčinu, přes znalost německé literatury, dějin a kultury. Heczková k tomu dodává, že mladí intelektuálové v té době obdivovali hlavně německou a francouzskou literaturu a v Boženě Němcové se snažili vidět novou George Sandovou. Samotnou Němcovou posouvaly myšlenkově kupředu rozhovory s jejími přáteli a milenci o velkých spisovatelích a filozofech té doby - Hegelovi, Goethovi apod. Už v Praze se Němcová začala zabývat folklórem, což bylo v té době mezi vlastenci velmi moderní. Němcová však svůj vztah k lidové tvořivosti dovedla dál při svém pobytu v Domažlicích. Při sbírání folklóru mezi prostým lidem pochopila, co to je venkov a jaká je zde těžká sociální situace. Sociální otázky pak mistrně zpracovala ve své literární tvorbě.

Jak říká Janáčková, Josef Němec byl člověk velkého politického rozhledu a v roce 1848 se chtěl ucházet o místo poslance. Jeho projevy k lidem si však někdo z jeho závistivých kolegů zapsal a později byly, spolu s doporučujícími dopisy pro sedláky, proti Josefu Němcovi použity.

Horký zase poukazuje na to, že Josef Němec bývá chápán jako záporná postava, která ubližovala své manželce, a Božena Němcová jako trpící oběť. Pravdou však je, že oba byli zapálenými vlastenci, což je silně spojovalo. To, co je rozdělovalo, byly jejich dominantní povahy, které spolu mohly jen stěží vydržet delší dobu. V jejich četné vzájemné korespondenci je ale znát přátelství a vzájemné porozumění.

Václav Cílek se zamýšlí nad pobyty Němcové na Slovensku. Domnívá se, že Němcová se sbíráním slovenských lidových zvyků a vytvářením vlastivědných obrazů o Slovensku vlastně připravovala k napsání svého největšího díla *Babičky*. Velmi ráda kombinovala ve svých pracích vědu a umění. Cílek vidí Němcovou jako všestrannou bytost – básníka, etnografa, sběratele pohádek, prozaika, tvůrce vlastivědy.

Ondřej Hausenblas, který se podrobně zabýval korespondencí Němcové, říká, že z jejích dopisů můžeme pravdivě vyčíst, co prožívala, jaká to byla osobnost, jak se chovala ke svému okolí a lidé k ní. Její dopisy dokládají, že její život nebyl radostný. Radost jí přinášely milostné vztahy, láska k dětem a literární tvorba. Proto také nacházela po smrti milovaného syna Hynka úlevu při vzpomínkách na bezstarostné dětství a jejich zpracování do literární podoby. Jak tvrdí Milan Horký, *Babička* vlastně připomíná Němcové dobu, která byla a už nikdy nebude, je povzdechem nad dobou minulou. Zmiňuje také svoji zkušenost se zahraničními studenty bohemistiky, kteří jednoznačně považují *Babičku* za stavební kámen

české literatury. Hausenblas zdůrazňuje, že Němcová se v *Babičce* zabývá negramotností prostých lidí, potřebou vzdělanosti, ukazuje svůj moderní vztah k přírodě, pochopení pro lidi nějakým způsobem odlišné, jako je Viktorka.

Heczková upozorňuje, že v dnešní době, kromě korespondence a *Babičky*, je pro čtenáře zajímavý text z roku 1856 pod názvem *Čtyry doby*, který je velmi smyslový, zajímavě zachází s přírodou a příroda je odrazem ženské duše. Dále také poukazuje na to, že manželství Němcových se kolem roku 1855 ocitá v obrovské krizi, neboť suspendovaný Němec nedokáže zabezpečit rodinu. Němcová se touží osamostatnit a vydělávat si literaturou, což je absolutně mimo rámec snesitelnosti tehdejší společnosti. Rozpory mezi manželi se počátkem šedesátých let stávají nesnesitelné. Nakladatel Augusta nabízí Němcové práci a ta opouští rodinu. V té době je už ale velmi vážně nemocná, a není tak schopná dodržet svoje pracovní závazky.

Janáčková ukazuje na posledním dopise Boženy Němcové, který spisovatelka několikrát přepisovala a nikdy neodeslala, její postupující nemoc, jejíž známky jsou patrné i z jejího písma a stylu. Na portrétech z posledního období jejího života můžeme rovněž vidět již nemocnou a ztrhanou ženu.

Podle Heczkové se nám obraz Boženy Němcové snaží zprostředkovat mnoho výtvarníků, filmařů, spisovatelů, ale abychom ji dokázali správně pochopit, je potřeba se důkladně začíst do jejich textů. Jinak by nám z ní mohla zůstat jen figura krásné mučednice českého vlastenectví.

Dokument nám přibližuje některá nepříliš známá fakta ze života naší největší spisovatelky, ale i úvahy, které nebyly dosud objasněny, jako je narození a původ Boženy Němcové. Dovídáme se, že vliv Josefa Němce na vlastenecké chování jeho manželky nebyl zanedbatelný. Byl to vlastně on, kdo ji přivedl do vlastenecké společnosti. Jejich vzájemné vztahy byly sice často vyhrocené, ale zároveň mezi manželi panovala vzájemná úcta a celoživotní přátelství, jak vyplývá z jejich četné korespondence.

Boženu Němcovou vidíme v dokumentu jako vzdělanou, inteligentní ženu, kterou pražská vlastenecká společnost mezi sebe ráda přijala a podněcovala ji k literární tvorbě. Na takovouto ženu *spisovatelku* již vlastenci netrpělivě čekali. Viděli v ní českou George Sandovou a ona naopak vstřebávala do sebe filozofické rozhovory s přáteli, které ji posouvaly myšlenkově kupředu a čerpala z nich při své literární práci.

Byla to emancipovaná žena, která byla sice nepochopena okolím ve své době, ale současným ženám může být dobrým příkladem samostatnosti a nezávislosti. Spisovatelka,

kteřá pro další generace sesbírala a zprostředkovala lidové zvyky a tradice. Žena, která je pro nás zajímavá nejen z pohledu literární tvorby, ale i svým pokrokovým vztahem k přírodě, k vlastivědě. Žena, která by neměla být zapomenuta.

3.5 Dagmar Knöpfelová – A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu

Film „*A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu*“ natočila v roce 2004 německá režisérka Dagmar Knöpfelová³³. Narodila se v Heilbronně, vystudovala dějiny umění, sociologii a archeologii. Pro televizi od 70. let natáčela hrané a dokumentární filmy. Za první celovečerní film z roku 1999 - *Rekviem za romantickou ženu*, získala prestižní cenu Maxe Ophülsa za nejlepší debut. Snímkem „*A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu*“ pokračuje v tvorbě o silných ženských osobnostech, které dokážou jít vlastní cestou.

„*A tou nocí nevidím ani jediné hvězdy, jež by mi přívětivě svítila — und durch diese Nacht sehe ich keinen einzigen Stern, der mir freundlich leuchten möchte —*“,³⁴ slova z dopisu Boženy Němcové matce Terezii Panklové, datovaného dne 6. května 1856, která režisérka použila pro název svého filmu. Již v roce 1856 byla Němcová, těžce zkoušená životem, na pokraji bídy, odkázaná na finanční dobrodiní přátel. Stěžuje si matce, že pro ni nikde není štěstí, jen zármutek a starost.

Film je ale na rozdíl od svého názvu inspirován třemi koncepty dopisu, který psala na sklonku života Božena Němcová svému dobrému příteli Vojtěchu Náprstkovi³⁵. Poprvé byly dopisy uveřejněny v Literárních novinách č. 48/95. Dagmar Knöpfelová vycházela ze stejnojmenné publikace zmíněných dopisů vydané v Německu v roce 1997.

Na počátku tohoto filmového díla je divák svědkem pohřbu Boženy Němcové, kde se scházejí její přátelé a známí, kterým jako by teprve ve chvíli její předčasné smrti došlo, jakou v ní ztrácejí vzácnou bytost – velkou spisovatelku, hrdou vlastenku, oddanou přítelkyni. Její pohřeb se tak stává téměř národní manifestací. Ve filmu sama Němcová ironicky komentuje tuto situaci jako svoje konečné vítězství. Opět, podobně jako tomu je i v některých českých filmech zabývajících se tematikou života Boženy Němcové, se dozvídáme z jejich úst, že si spisovatelka není jista, zda by takovýto život chtěla prožít znovu.

³³<http://www.csfd.cz/tvurce/26671-dagmar-knopfel/>, [cit. 7.12.2016]

³⁴ NĚMCOVÁ, Božena, *Korespondence II: 1853-1856*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. s. 221-222. ISBN 80-7106-697-4.

³⁵ NĚMCOVÁ, Božena, *Korespondence IV: 1859-1862*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 308-318. ISBN 978-80-7106-895-2.

Děj se přenáší do Litomyšle, dva měsíce nazpět, kam odjela na žádost nakladatele Augusty, aby zde korigovala svoje spisy, které Augusta slíbil postupně vydávat. Domnívala se, že konečně došla k svému cíli a bude schopna uživit sama sebe svou literární tvorbou. Konečně se odhodlala definitivně opustit manžela, který se k ní choval stále drsněji, a doufala, že bude mít klid na literární práci. Byla však již v tomto období velmi vážně nemocná, trpěla krvácením a její stav se velmi dramaticky zhoršoval. Rychle ji opouštěly síly a nebyla schopna dostát svým pracovním závazkům.

Strádala zimou a hladem, neměla peníze na zaplacení ubytování a Augusta už ji odmítal dále podporovat, když mu neodevzdávala slíbenou práci. Opuštěná, osamělá, sužovaná stále častějšími a prudšími bolestmi, neschopná již další tvůrčí práce ani úpravy svých dříve vydaných děl pokouší se napsat dopis věrnému příteli a podporovateli Vojtěchu Náprstkovi. Třikrát začíná psát dopis adresovaný milému příteli, ale nedaří se jí dokončit myšlenky a vyjádřit své touhy a pocity. Pokaždé se omlouvá, že *Babička* ani sebrané spisy ještě nevycházejí a pokouší se sdělit důvody, proč opustila manžela, a popsat svoji pouť do Litomyšle. Každý další pokus o napsání dopisu doprovází slovy: „Musím to vylepšit.“ Má nutkavou potřebu svědomitě a podrobně příteli své nedávné zážitky zprostředkovat a ujasnit mu svoji situaci. Poprvé vysvětluje poslední období před svým odjezdem z Prahy. Stěžuje si na těžké neshody s obhroublým mužem, který ji nechává žít v nuzotě, bere jí poslední peníze, ponižuje ji, uráží ji a někdy i bije. Vyčítá jí blízký vztah s doktorem Lamblem i přesto, že jim několikrát vyléčil syna Jaroslava a nepožadoval za to peníze. Neurvale se chová i k Doře a Jaroslavovi. Němcová líčí, jak se připravovala na cestu poté, co jí hraběnka Kounicová poskytla větší finanční obnos. Jak si nakoupila potřebné oblečení a psací potřeby, komu svěřila do úschovy svoje dopisy a jak naložila se svými milovanými květinami.

V dalším konceptu listu popisuje svůj příjezd k sládkovi Daňkovi do Chlumce nad Cidlinou, který ji kvůli její nemoci nemohl nejprve vůbec poznat. Seznamuje adresáta se členy Daňkovy rodiny, popisuje jeho hospodářství a zanedbanou zahradu. Zmiňuje se o svém krvotoku, a o tom, co vše dělala pro to, aby neušpinila postel a svoje oblečení. Sděluje, jak si Daňkovi stěžovala na otrěsné soužití s věčně opilým mužem, na ponížené prosby o sebemenší finanční podporu od několika přátel, kteří se k ní ještě neotočili zády. Projevuje před Daňkem lítost nad tím, že Jaroslav nemohl pro nedostatek peněz dostudovat malířství v Mnichově, a jak i jeho otec ponižuje a vyhání z domu. Žaluje mu, že peníze, které posílal Němcovým na nájem, si Němec schovával pro sebe a po ní vyžadoval, aby mu na nájem přispívala. Říká Daňkovi také, že se mu to bála napsat, protože jí muž vyhrožoval bitím a pomluvami u přátel.

Napotřetí se zeširoka rozepisuje o svém pobytu u Daňků. Podrobně popisuje rodinu, služebnictvo i celé hospodářství. Líčí, jak dětem vypravovala pohádky a úryvky z *Babičky*, ony vzorně naslouchaly a nosily jí ovoce. Její nemocné, vyhladovělé tělo, její rozbolavělá duše, se opájejí v představách chutného jídla, kterého bylo stále dostatek, a láskyplného přijetí v rodině chlumeckého sládka. Detailně se rozepisuje i o svém krvotoku a krocích, které podnikala pro jeho zmírnění a k zajištění čistoty povlečení i svého prádla.

Na textu, který neustále opravuje a přepisuje, na myšlenkách, které stále utíkají do minulosti, je naprosto zřejmě znatelný úpadek jejích tvůrčích sil. Při psaní dopisů se jí v mysli vybavují tragické vzpomínky, jako je smrt milovaného syna Hynka, nešťastné manželství, ale i okamžiky štěstí v náručí milenců. Vzpomíná na chvíle, kdy zářila ve společnosti při tanci nebo při předčítání *Babičky*, a vzápětí na okamžiky ponížení, kdy byla nucena prosit o peníze.

Ani jednou se jí však nepodaří dopis dokončit. Dopisy se podobají spíše deníkovým zápisům. Velmi realisticky se v nich snaží vylíčit opatření, která činila, aby nezakrvácela postel u Daňků, jak si dává studené zábaly na břicho, vyměňuje zakrvácené vložky a domlouvá jejich vyprání s chůvou. Pochvaluje si každodenní koupele, které pro ni byly velikou vzácností a přinášely jí úlevu od bolestí. Horečkou zmatená mysl jí ale nedovoluje jednotlivé myšlenky dokončit. Pro vyčerpanou a nemohoucí manželku si přijíždí Josef Němec a odváží si ji domů do Prahy, kde spisovatelka po necelých dvou měsících umírá.

Film ukazuje poslední týdny života Boženy Němcové, její rychle postupující těžkou nemoc, špatné hygienické podmínky, tíživou finanční situaci, úpadek tvůrčích sil. Josefa Němce líčí jako opilého hrubiána, který své ženě ubližuje a obírá ji o peníze. Šikanuje celou rodinu a nechává ji v nouzi, zatímco sám si kupuje nové obleky a spoří si stříbrňáky. Může se to zdát jako jednostranný pohled, protože sama Božena Němcová měla na ne zcela dobrých vztazích s manželem svůj podíl viny. Jako emancipovaná žena a nepříliš dobrá hospodyně nezapadala do představ tehdejší doby o vzorné manželce. Je však všeobecně známou skutečností, že Němec pro svoji manželku v době její nemoci, na sklonku jejího života, příliš pochopení neměl.

Německá režisérka se ve svém filmu téměř doslovně držela předlohy, kterou jí byly zmiňované tři koncepty dopisů. Odchyluje se pouze v některých drobnostech, například odlišná osoba dárce peněz na cestu Němcové, zřejmě pro lepší přehlednost filmu.

Z filmu se dozvídáme, že Božena Němcová byla již ve své době oblíbenou spisovatelkou, nespoutanou a po samostatnosti toužící bytostí, chybí zde ale bližší zmínka o jejích nepochybných vlasteneckých zásluhách. Naprosto zřejmé však je, že živoření v bídě,

nešťastné manželství, vleklé zdravotní problémy, se kterými si tehdejší lékaři nedokázali poradit, podstatně ukrátkaly život velké spisovatelky. Budoucí generace tak zůstaly ochuzeny o mnohá literární díla, která už nestihla vytvořit. Snímek nás tak může vést k zamyšlení nad tragickým osudem velké české spisovatelky, kterou ani její talent, krása a přátelská povaha nedokázaly uchránit před hořkým koncem.

4 DALŠÍ OBLASTI UMĚNÍ A KULTURY

Božena Němcová nebyla a není inspirací pouze pro literární a filmové tvůrce. Hold jejímu umění vzdali rovněž sochaři, malíři, ale i široká veřejnost.

4.1 Anketa *Největší Čech*

Největší Čech byla anketa pořádaná Českou televizí v roce 2005, v níž se v sérii televizních pořadů volila „největší osobnost naší historie i současnosti“, definovaná jako „*kdokoliv, kdo se narodil, žil nebo působil na území Čech, Moravy a Slezska, a kdo se zasloužil o společenství žijící na tomto území a významně ovlivnil jeho život*“³⁶. Božena Němcová se v této anketě umístila celkově na desátém místě za jinými velikány naší historie, jako byli Karel IV., Tomáš Garrigue Masaryk apod., z ženských osobností pak byla na místě prvním.

Česká televize se také obrátila s možností zapojit se do projektu *Největší Čech* i na středoškoláky. Cílem projektu bylo podpořit debaty o tom, co to znamená být významný. Ve výsledcích hlasování studentů se Božena Němcová umístila na čtvrtém místě spolu s Janem Werichem, Janem Janským a Janem Husem³⁷. Tato skutečnost dozajista svědčí o tom, že i dnešní generace si uvědomují a oceňují přínos velké spisovatelky pro českou historii a zejména literaturu.

4.2 Pomníky, sochy

Nejnámější pomník Boženy Němcové je umístěn na pražském Žofíně, kde se v roce 1843 Němcová zúčastnila svého prvního plesu v Praze a seznámila se zde s Václavem Bolemírem Nebeským. Jeho autorem je sochař Karel Pokorný. Aby tvůrce vyhověl požadavkům tehdejší doby, tj. 50. let minulého století, znázornil spisovatelku jako Boženu Němcovou – bojující, v souladu s ideologizující představou Julia Fučíka. Zároveň se snažil, po prostudování díla Boženy Němcové, vytvořit na její tváři výraz věčné touhy po něčem

³⁶ https://cs.wikipedia.org/wiki/Nejv%C4%9Bt%C5%A1%C3%AD_%C4%8Cech, [cit. 1.1.2017]

³⁷ http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/oprojektu_skoly, [cit. 5.1.2017]

vyšším a lepším, po neskonalé kráse a dobru. Autor k tomu řekl: „Proto jsem se snažil vytvořit prostě krásný obličej, takový, jaký měly už antické sochy. Vše musilo být v souladu s harmonickou skladbou celku, aby vyjádřil představu ženy *bojovnice*.“ Bronzová socha zpodobňuje mladou ženu v lehkém pohybu, s rozevlátým šatem a kyticí a knihou v náručí³⁸.

³⁸ <http://www.muzeumbn.cz/kult-praha-pomnik-pokorny>, [cit. 3.2.2017]

Všem obyvatelům města Hradce Králové, a zejména studentům, je znám pomník Boženy Němcové umístěný před budovou gymnázia, které rovněž nese spisovatelčino jméno. Návrh původně přihlásil sochař Josef Škoda v roce 1940 do soutěže o pomník Boženy Němcové v Praze. Sochařská soutěž byla vyhlášena u příležitosti 120. výročí narození spisovatelky. Jeho návrh však neztvrdil a byl zrealizován až v roce 1950 právě v Hradci Králové, kde měl autor svoji sochařskou dílnu³⁹.

³⁹ http://hradecky.denik.cz/zpravy_region/pomnik-bozeny-nemcove-vyuzila-i-tehdejsi-garnitura.html, [cit. 10.2.2017]

V parku Muzea Boženy Němcové v České Skalici je umístěn pomník mladičké Barunky Panklové od sochařky Marie Uchytlové–Kučové⁴⁰.

4.2.1 Další pomníky:

- Pískovcový pomník s mramorovou bystou, Česká Skalice, sochař Mořic Černil
- Sousoší Babičky s dětmi, Ratibořice, sochař Otto Gutfreund
- Kamenná socha sedící spisovatelky, Zlič, sochař František Veis
- Bronzová socha v nadživotní velikosti, Olomouc, Čechovy sady, sochař Vladimír Navrátil⁴¹

4.3 Portréty

Nejlepším a nejznámějším portrétem Boženy Němcové je olejomalba od Josefa Vojtěcha Hellicha z roku 1845. Nechal jej namalovat doktor Staněk pro svůj salon, jehož častým a váženým hostem Němcová v těch letech bývala. Popud k jeho namalování dal údajně F. L. Čelakovský. Jaroslava Janáčková se domnívá, že portrét byl odměnou za to, že Němcová ve své korespondenci tlumočila názor rodiny Staňkovy a přesvědčila Antonii Bohuslavu Rajskou, sestru Staňkovy manželky, aby se provdala za ovdovělého Čelakovského.

Všeobecná znalost originálního Hellichova portrétu je u nás zcela mimořádná. Obdivovatelé slavné spisovatelky vnímají tento portrét téměř jako její posvátnou ikonu, která přesně splňuje představu, kterou si o této mimořádné ženě na základě četby jejího díla a její korespondence udělali.

⁴⁰ <http://www.drobnepamatky.cz/node/8966>, [cit. 12.2.2017]

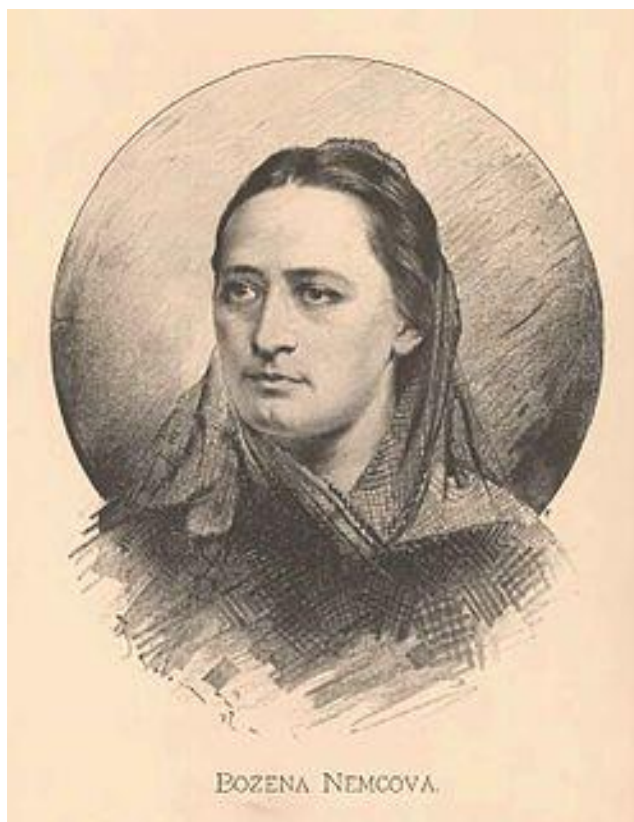
⁴¹ [https://cs.wikipedia.org/wiki/Pomn%C3%ADk_Bo%C5%BEeny_N%C4%9Bmcov%C3%A9_\(Praha\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Pomn%C3%ADk_Bo%C5%BEeny_N%C4%9Bmcov%C3%A9_(Praha)), [cit. 12.2.2017]

Obraz byl dlouhou dobu majetkem rodiny Staňkovy, až v roce 1939 ho prodala dědička po nejstarším synovi doktora Staňka Kanceláři prezidenta republiky. Jeho nynějším majitelem jsou Sbírký Pražského hradu⁴².

⁴² BOŽENA NĚMCOVÁ ŽIVOT – DÍLO – DOBA, Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7.-8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové, 1. vyd. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 2006. s. 37-41

Známá je také rytina od Jana Vilímka⁴³.

4.4 Bankovky

Božena Němcová se také od roku 1993 stala tváří české bankovky v nominální hodnotě 500 korun, jejímž autorem je výtvarník Oldřich Kulháněk. Hodnota bankovky však neznačí význam dané osobnosti, ty jsou řazeny chronologicky podle data narození osobnosti, od nejnižší hodnoty bankovky. Němcová se tak zařadila mezi význačné osobnosti našeho národa, kterým tato čest bezesporu náleží⁴⁴.

⁴³https://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AJan_Vil%C3%ADmek__Bo%C5%BEena_N%C4%9Bmcov%C3%A1.jpg, [cit. 13.2.2017]

⁴⁴ <http://www.stc.cz/p-11-bankovky.html?p=11>, [cit. 15.2.2017]

⁴⁴ <http://www.stc.cz/p-11-bankovky.html?p=11>, [cit. 15.2.2017]

5 OBRAZY BOŽENY NĚMCOVÉ

Většina autorů, kteří se ve svých dílech nechali inspirovat postavou Boženy Němcové, ji vidělo jako ženu trpící a zároveň bojující. V jejich dílech, ať už literárních nebo filmových, si můžeme všimnout některých opakujících se obrazů, ve kterých nám zkoumaní autoři představují, jak oni spisovatelku vnímali, čím je inspirovala.

5.1 Žena těžce zkoušená životem

Veliká bída a příkoří, kterému byla vystavena, provázely převážnou část jejího krátkého života. Svatba a život s nemilovaným mužem, ztráta iluzí o manželské lásce a úctě, těžký život v bídě a nemoci, ztráta milovaného syna, policejní dohled, nepochopení od přátel. Takový obraz se ve svých filmech *Horoucí srdce*, *Veronika* a *A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu* snaží divákovi ukázat Otakar Vávra a Dagmar Knöpfelová. Vávra vidí paralelu v policejní zlovůli, která sužovala českou spisovatelku v době Rakouska–Uherska s pozdějším útlakem národa v období komunistického režimu. Knöpfelová zdůrazňuje hlavně nemoc, bídu, otrěsné hygienické podmínky a Němcův sílicí útlak. Oba režiséři poukazují také na to, že stále znovu hledala partnersky rovnocennou, oboustrannou a upřímnou lásku, a stále znovu byla zklamávána. Přestože byla obletována muži, připadala si osamělá a nepochopená. V dílech všech zkoumaných autorů vidíme, že Němcová svým chováním, životními postoji a porušováním dobové morálky předběhla svou dobu, a byla proto pro svůj způsob života odsuzována. Vávra, Knöpfelová a rovněž Václavová, ta ústy odborníků na život a dílo Boženy Němcové, zdůrazňují, že sama spisovatelka si svoji odlišnost stále více uvědomovala, ale nebyla schopná ani ochotná své chování změnit.

Ve filmech Otakara Vávry, ale i Dagmar Knöpfelové vidíme Němcovou jako skvělou matku, která byla ochotna obětovat se pro lepší budoucnost svých dětí. Snažila se pro ně zajistit v rámci možností co nejlepší vzdělání, aby jednou měly snadnější život než ona. Spory o výchovu a budoucnost dětí byly příčinou častých rozbrojů mezi manželi. Rovněž smrt milovaného syna Hynka Němcovou velmi bolestně zasáhla a do konce svého života pro něj nepřestala truchlit. Mateřskou lásku Němcové opěvuje ve svém díle Jaroslav Seifert.

Janáčková však poukazuje na to, že byla velmi špatná hospodyně, která nedokázala vyjít s penězi. Nedostatek peněz, spory o způsob vedení domácnosti, o výchovu dětí a časté milostné avantýry byly hlavními příčinami neshod mezi manželi. Tyto neshody vyvrcholily

krátce před smrtí Němcové, kdy ji manžel nechává žít v bídě, bere jí peníze, uráží ji a bije. Ta v zoufalství od muže odchází, rozhodnuta žít se sama psaním.

Většinu režisérů také zaujalo, jak se celý život potýkala s chatrným zdravím, kterému nepřispívalo časté stěhování, život v nuzotě, nekvalitní bydlení a strava i neustálý stres. Po těžkém porodu posledního dítěte se vlastně už nikdy neuzdravila. Soudobá medicína jí nedokázala pomoci a Němcová ani neměla dostatek peněz na zaplacení kvalitní péče. Umírá proto předčasně, v nedožitých dvaadvaceti letech, vycházíme-li z „oficiálního“ data narození, na tuberkulózu a rakovinu ženských orgánů.

Autoři filmů jsou inspirováni obrovskou vnitřní silou a spisovatelčinou láskou k dětem, což jí pomáhalo překonat životní utrpení a přitom vytvořit nádherné literární dílo, plné lásky a porozumění. Její utrpení a tragika jejího života symbolizují pro některé autory utrpení českého národa v dobách jeho nesvobody. Zkoumaní spisovatelé pak představují Němcovou ve svých pracích jako modlu, ke které může těžce zkoušený národ vzhlížet. Je to patrné zejména u Seiferta, Halase, Fučíka, ale také ve filmových dílech Vávry. Samotnou tragédií života Němcové se ve svém filmu inspirovala Dagmar Knöpfelová.

5.2 Žena spisovatelka

Na ženu – spisovatelku již vlastenecká společnost čekala. Vávra a Knöpfelová ve svých filmech ukazují Němcovou jako krásnou, vzdělanou, inteligentní ženu, která byla ozdobou pražských vlasteneckých salónů. V dokumentu Ljuby Václavové nás ale Heczková a Hausenblas upozorňují na to, že cesta sem nebyla pro Němcovou přímočará. V raném mládí vyrůstala převážně v německém prostředí a první literatura, která ji oslovila na zámku ve Chvalkovicích, byla také německá. S českou literaturou se setkala vlastně až za svého pobytu v Polné, kde se prostřednictvím manžela seznámila s místními obrozenci. Svoji literární tvorbu započala po příchodu rodiny do Prahy poezií, pod dohledem své první velké lásky Václava Bolemíra Nebeského. Hausenblas zdůrazňuje, že se zpočátku potýkala se svým nedostatečným vzděláním, které se sama a s pomocí přátel snažila stále doplňovat. V době, kdy už je spisovatelkou, se postupně snaží zdokonalovat v českém pravopisu. Zlepšující se čeština je znatelná i na její rozsáhlé korespondenci. Postupně opouští poezii a přechází k próze. Přes české a slovenské pohádky k povídkám se sociální tematikou až ke svému největšímu dílu *Babičce*.

Ve filmu *Horoucí srdce* se režisér Vávra dotýká tématu, které Němcovou ukazuje jako propagátorku česko-slovenské vzájemnosti. Sbíráním a upravováním slovenských pověstí a pohádek představila českému národu slovenskou kulturu.

Některými autory bývá Němcová označována jako spisovatelka *proletářka* (F. X. Šalda, Julius Fučík), která se snažila svým psaním uživit rodinu v době, kdy literární činnost byla výsadou mužů. Její tvorba i názory byly srovnávány s George Sandovou (Vávra, Václavová), která byla považována za revolucionářku, mužatku a ženu lehkých mravů. Němcová, ačkoliv Sandovou četla a obdivovala, tvrdila, že ona sama musí psát svým srdcem. Do svých děl tak vkládala svoje sny, touhy a přání. Zároveň však dokázala velmi realisticky popsat staré zvyky a obyčeje, které důkladně studovala při svých pobytech na různých místech rakouského mocnářství.

F. X. Šalda označuje Němcovou jako „první básničku chudých“. V jejích dílech vystupuje spousta chudých lidí, kteří jsou dobří, šlechetní a obětaví. Uvědomovala si bídu prostého lidu, cítila s ním a dokázala o tom poutavě vyprávět ve své literární tvorbě. Nepsala literaturu jen pro vzdělanou a majetnou společnost, ale i pro obyčejné lidi.

Fučík ji považuje za zakladatelku moderní české prózy a přímou pokračovatelku prvních českých buditelů, kteří čerpali z lidové slovesnosti, mluvy českého jazyka a národních tradic.

Nejedlý ve svém díle zdůrazňuje velký zájem Němcové o nové socialistické a komunistické nauky. Získané poznatky pak ovlivnily celé její literární dílo. Vyzdvihuje neobyčejnou tvůrčí sílu jejího ducha, která dokázala přetvářet běžné, všední věci na texty, které si dodnes podmaňují čtenáře okouzující krásou.

Hausenblas podrobně prostudoval rozsáhlou korespondenci Boženy Němcové a považuje ji za nezanedbatelnou součást její literární tvorby. V dopisech, které psala rodině a svým přátelům, lze pozorovat nejen stále se zlepšující práci s českým jazykem, ale můžeme podle jeho slov také pochopit, co sama pisatelka prožívala, jak se chovala a jak se k ní chovali ostatní.

Ve filmech Vávry a Novotného také vidíme, že přispívala svými články do časopisů a novin, když posílala své postřehy z různých míst, kde s manželem pobývala. Popisovala v nich svá setkání s rozličnými kraji, jejich obyvateli a zvyky. Přírodopisné příspěvky psala i do odborných časopisů.

Vrcholem její tvorby, jak rozebírá ve svém díle nejen Zdeněk Nejedlý, je *Babička*, kterou napsala v nejtěžších chvílích svého života. Po smrti milovaného syna, v období

živoření v bídě, se odvrací od skutečného života do světa svých šťastných vzpomínek a vytváří umělecké dílo, které došlo uznání nejen doma, ale i ve světě.

Zkoumaní autoři vyzdvihují ve svých pracích houževnatost Němcové, s jakou se intenzivně věnovala sebevzdělávání, sbírání rozličných poznatků a informací, které prostřednictvím svých děl předávala svým čtenářům. Byla tak nejen básnířkou, prozaičkou, sběratelkou pohádek, ale dokázala svým čtenářům zprostředkovat postřehy vlastivědné, přírodovědné, seznámit je s lidovými zvyky i s novodobými, pokrokovými názory.

5.3 Žena emancipovaná

Božena Němcová se po většinu svého života setkávala s nepochopením většinové společnosti, jakožto žena na svoji dobu příliš pokroková, emancipovaná. Výše jsme připomněli paralelu s George Sandovou, kterou obdivovala. Netajila se svým obdivem k tzv. volné lásce, čili lásce z lásky, jak zmiňuje ve své práci F. X. Šalda. Prezentovala tak vize některých francouzských filozofů, kteří nabádali k rozvázání manželství ve jménu svobodné realizace osobnosti. Pražská společnost ji tak pokládala za narušenou a mravně pokleslou, jak můžeme vidět u Vávry a Knöpfelové. Svou inteligencí a rozhledem převyšovala ostatní a ti se jí proto obávali. Celý život také zápasila se společenskými předsudky, neboť, jak podotýká ve své práci Julius Fučík, její myšlení již patřilo do demokratické společnosti. Popisuje Němcovou jako ženu nové doby, která měla odvalu porušovat morální i literární zásady.

V jejím díle se setkáváme se zřetelnými feministickými teoriemi (Šalda, Fučík). Nalezneme zde ženy, které se nebojí vzít osud do vlastních rukou. Ve své literární tvorbě umělecky zpracovává své pocity, zkušenosti a touhu po lásce, která je vždy vítězná. U všech režisérů zkoumaných filmů, ale i u Fučíka, Šaldy, Nejedlého vidíme, že názory Němcové byly v příkrém rozporu s tehdejší všeobecným pohledem na ženu. Cítila potřebu rovnoprávnosti žen tak, aby mohly být pomocnicemi svých mužů. Hlavní problém viděla v nedostatečné vzdělanosti žen. Upírá mužům, aby své ženy a děti vlastnili a určovali tak jejich život. Věřila, že jednou musí přijít doba, kdy si budou muži a ženy rovni. Toužila se osamostatnit a vydělávat si literaturou, což tehdejší společnost absolutně netolerovala. Velmi ji trápilo, že ve své době nemohla pracovat a žít tak, jak by si sama přála. Bohužel ani většina jejích přátel nedokázala její myšlení pochopit. Hausenblas se domnívá, že dnešní společnost by chování Němcové pochopila daleko lépe, než její současníci. Dnešním lidem tak může být vzorem nikoliv feministky, ale samostatné emancipované ženy, která přesně ví, co činí.

F. X. Šalda označuje Němcovou jako volnomyšlenkářku, když poukazuje na její korespondenci, kde lze nalézt osobní útoky na náboženství a církve jako takovou. Také Nejedlý se domnívá, že jí náboženská otázka byla zcela cizí. V kontrastu s tím však její literární postavy o své víře vůbec nepochybují, jsou to opravdoví křesťané. Také revoluční rok 1848 jí přinesl spíše zklamání, když pochopila, že pro chudé lidi se v jejich životě téměř nic nezmění.

Doba, ve které Němcová žila, odpírala ženám právo na vzdělání, na sebeurčení, když od žen byla požadována absolutní oddanost manželovi a obětování se rodině. Názory Němcové však byly v příkrém rozporu s tímto pohledem na ženu. Všechny v této práci uvedené autory Němcová inspirovala tím, jak svojí literární tvorbou, svými postoji a vlastně celým svým životem proti tomu bojovala.

5.4 Žena vlastenka

Poprvé se s vlastenectvím setkala malá Barunka Panklová prostřednictvím své babičky Magdalény Novotné, která v jejich rodině nějaký čas pobývala. Babička vedla děti k lásce k vlasti, českému jazyku, dějinám, přírodě a k člověku. Na to však Betty, která vyrůstala převážně v německém prostředí, záhy po odjezdu babičky zapoměla. Teprve při svém pobytu v Polné se dostává k české literatuře a podlehne jejímu kouzlu. Vrací se jí zasunuté vzpomínky na dětství a na babičku, která děti vedla k národní hrdosti. Takto vidí spisovatelku ve svém dokumentu *Obrazy ze života Boženy Němcové* Ljuba Václavová, ale i Zdeněk Nejedlý ve svém díle *Božena Němcová*.

V roce 1842, když se Němcovi přestěhovali do Prahy, uvedl Josef Němec svou ženu do vlastenecké společnosti. V salónu u Staňků se setkávala s tehdejší vlasteneckou elitou. Heczková, připomíná, že se Němcová pokoušela zapojit do projektu českých vlastenek, který pojednával o některých soudobých problémech, a napsala pro ně několik příspěvků. Pod vlivem Václava Bolemíra Nebeského, postupně zaujala vlastní postoj k tomu, jaká má být česká žena – vlastenka. Čeští vlastenci byli její krásou a hlavně inteligencí okouzleni a vyzvali ji, aby začala psát. Pražští vlastenci se nescházeli jen v salónech, ale pořádali výlety do přírody, kde vedli vlastenecké rozhovory. To se Němcové zpočátku líbilo, ale postupně poznávala přetvářku různých pražských dámských spolků, které se za vlastenectví většinou jen schovávaly (Václav Cílek, Libuše Heczková).

Pobytem Němcové na Chodsku se inspiroval Jaroslav Novotný ve filmu *Vlčí halíř*, který natočil na motivy románu Jindřicha Šimona Baara *Paní komisarka*. Film i román

ukazují období života Němcové, kdy začala naplno rozvíjet a naplňovat podstatu vlastenecké činnosti. Setkává se zde se zaostalým, nevzdělaným lidem a snaží se mezi něj šířit osvětu a národní hrdost. Působí zde vlastně jako první národní buditel. Sama čerpá náměty z lidových tradic pro své články do novin a časopisů a shromažďuje podklady pro svoji další literární tvorbu a zároveň podporuje prosté lidi v jejich snaze o vzdělávání, půjčuje jim knihy, časopisy, vysvětluje společně se svým mužem politickou situaci v revolučním roce 1848. Oba autoři vidí Boženu Němcovou jako pokrokově smýšlející ženu, vlastenku, která vytuší skryté vlastenectví mezi selským lidem a snaží se ho všemožně podpořit.

Režisér Otakar Vávra si ve svých dílech podrobně všímá styků Němcové s literárně činnými vlastenci v Praze, mimo jiné s Josefem Václavem Fričem, který byl v revolučním roce 1848 vůdcem studentů, a proto byl později vězněn. Němcová se tak ocitá pod trvalým policejním dohledem, kvůli čemuž se od ní odvrací řada dřívějších přátel. Ona se však odmítá zříct svých nových přátel, mladých revolucionářů. Neučiní tak ani ve chvíli, kdy dostane lákavou finanční nabídku výměnou za ukončení styků se svými mladými přáteli a statečně čelí životní nepohodě. Vávra ve filmu *Veronika* vyzdvihuje osobní statečnost a národní hrdost spisovatelky, která odmítne přivýdělek výměnou za nesvobodu v tvůrčí práci.

Ve filmu *Horoucí srdce* se Vávra zaměřil také na aktivní účast obou manželů na pohřbu Karla Havlíčka, který měl být na příkaz úřadů ve Vídni utajen, přesto se zpráva rychle rozšířila a dorazily na něj davy lidí. Všímá si odvahy Němcové, která se osobně s Havlíčkem rozloučila a položila na rakev trnovou korunu. Zdůrazňuje tak, že její povaha jí nedovolila jen nečinně přihlížet, její chování bylo projevem osobní statečnosti a národní hrdosti i za cenu zvýšení perzekuce celé rodiny, neboť průběh pohřbu byl podrobně monitorován policií. Ukazuje Boženu Němcovou jako silnou, hrdou, statečnou a neohroženou ženu, odhodlanou vlastenku, vzor, kterým bychom se měli inspirovat. Ženu, která celý život doplácela na veřejně projevovanou lásku ke svému národu a na potřebu být součástí boje za národní svobodu a samostatnost.

Rovněž František Halas a Jaroslav Seifert ve svých básnických sbírkách, vytvořených v době okupace, vyzdvihují vlastenectví, odvalu a národní hrdost Boženy Němcové. Snaží se tak zvýšit sebevědomí utlačovaného českého národa. Seifert vidí Němcovou jako statečnou českou spisovatelku a přirovnává ji k obrazu rodné vlasti. Pro Halase je Němcová symbolem českého jazyka a vyzdvihuje obrovský význam jejího díla pro českou literaturu a pro náš národ. Také Fučík v ní viděl velkou českou spisovatelku, národní symbol, který má povzbudit utiskovaný český lid v nelehké době nacistické okupace.

5.5 Žena socialistka

Když Josef Němec představil manželku pražské vlastenecké společnosti, byl to pro Němcovou zpočátku pouze únik z každodenní všednosti. Přála si stát se součástí vlastenecké společnosti a žít čilým společenským životem. S prostým lidem sice soucítila, netoužila však žít v bídě a ponížení. Těchto skutečností si všímají Vávra, Knöpfelová i Václavová. Později se však kvůli vlasteneckému působení svému a svého muže, zejména na Domažlicku, dostává rodina do existenčních potíží. Němcová tak osobně bídu, nouzi a nemoc zakouší. Velmi se také zajímala o nové socialistické a komunistické nauky, jejichž ohlasy k nám ze světa pronikaly. Seznamuje se se socialistickým utopistou, knězem Františkem Matoušem Klácelem a společně s manželem vstupují do Klácelova Českomoravského bratrstva, což neunikne pozornosti rakouských úřadů. Filozofické debaty také vede se svými přáteli, členy vlastenecké společnosti. Prostřednictvím přítele doktora Lambla se seznamuje s Hegelovou filozofií. Těchto skutečností si všímá ve svých filmech hlavně Otakar Vávra. Vlivem rozhovorů se vzdělanými přáteli, vlastním neustálým sebevzděláváním a osobními prožitky se u ní postupně vyvinulo velmi silné sociální cítění, které se nenechalo oklamat ani politickými akcemi v revolučním roce 1848. Pochopila, že naděje prostého lidu jsou marné a zlepšení jejich života je v nejbližší době nereálné.

Svoje cítění a poznatky umělecky zpracovala ve svých literárních dílech. Jednotlivé společenské vrstvy popisované v jejích dílech se převážně snaží o vzájemný soulad, ne rozbroj. Lidé se k sobě chovají lépe než ve skutečném světě. Cestu si k sobě nacházejí osoby z různých společenských vrstev. F. X. Šalda ve své práci o Boženě Němcové prohlašuje, že byla cítěním socialistka. Julius Fučík v ní vidí ženu, která se svými postoji staví proti maloměššáctví a sociální nespravedlnosti. Ženu nové doby, jejíž myšlení už patřilo do demokratické společnosti a v jejích dílech se projevuje prvosocialistické vidění světa. Němcová dokáže ve svých dílech popsat společenské rozdíly, bídu, nespravedlnost, vysvětlit podstatu světa, ale ještě netuší, jak proti sociálnímu zlu bojovat. V jejích dílech se vše špatné napraví šťastnou shodou náhod a okolností.

Zdeněk Nejedlý tvrdí, že pro její tvorbu bylo nejdůležitější sociální pojetí lidského života a že v otázkách sociálních a národních byla mnohem uvědomělejší než většina českých spisovatelů v té době.

Ljuba Václavová ve svém dokumentu *Obrazy ze života Boženy Němcové* si všímá přerodu Betty Panklové, bezstarostné bytosti povýšené nad prostý lid, v Boženu Němcovou, ženu – spisovatelku s hlubokým sociálním cítěním.

II. PRAKTICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

6 SEZNÁMENÍ S PROJEKTEM

Podstatou projektu je v první fázi provedení dotazníkového průzkumu mezi středoškolskými studenty, které si klade za cíl prozkoumat názory a prověřit znalosti mladé generace o významné české spisovatelce Boženě Němcové. Bezprostředně navazuje druhá část projektu, a to je seznámení studentů s výsledky průzkumu a prezentace závěrů z teoretické části práce. Účelem přednášky je podrobněji obeznámit posluchače s typologií obrazů Boženy Němcové a zpestřit a rozšířit jejich vědomosti o této mimořádné osobnosti. Prezentace bude zahrnovat stručný medailon o spisovatelce, shrnutí výsledků dotazníkového průzkumu a ukázky z filmových a literárních děl inspirovaných osobností Boženy Němcové.

6.1 Dotazník

6.1.1 Příprava a organizace dotazníku

První úvaha o provedení dotazníkového průzkumu se nabízela v souvislosti s myšlenkou provedení prezentace závěrů z teoretické části bakalářské práce před studenty. Výsledky dotazníkového šetření pak budou jedním z výchozích bodů při přípravě prezentace. Již na začátku bakalářské práce bylo potřeba rozhodnout, zda prezentaci provést před studenty na univerzitě nebo před středoškoláky. Vzhledem k předpokládaným zjištěním, kterými měly být jednotlivé obrazy Boženy Němcové nalezené v dílech autorů inspirovaných jejím životem a dílem, byli zvoleni studenti středoškolští. Důvodem tohoto rozhodnutí byl rovněž zájem prozkoumat povědomí této věkové skupiny o významné osobnosti našeho národa a na základě výsledků průzkumu pak připravit prezentaci tak, aby byla obohacením a rozšířením jejich znalostí. Bylo potřeba také ujasnit, na které střední škole bude proveden průzkum a následná prezentace. Nabízela se možnost uskutečnit tyto akce ve škole, která nese ve svém názvu jméno spisovatelky, tj. Gymnázium Boženy Němcové v Hradci Králové. Dalším podpůrným aspektem byla skutečnost, že vedoucí práce, který vyučuje na této škole český jazyk a literaturu, vyjádřil souhlas s myšlenkou vědomostního rozvoje studentů v oblasti osobností české literatury. Při podrobné konzultaci odsouhlasil předložené dotazníkové otázky, které byly koncipovány přiměřeně k věku a předpokládaným znalostem studentů. Poskytl rovněž prostor v hodinách českého jazyka k uskutečnění tohoto projektu a zajistil součinnost při distribuci a následném shromažďování dotazníků.

6.1.2 Uskutečnění dotazníkového šetření a jeho výsledky

Dotazníkový průzkum se uskutečnil na Gymnáziu Boženy Němcové v Hradci Králové ve dnech 13. - 17. března 2017. Celkový počet tázaných činil 125 studentů ze sekundy, tercie, kvarty, kvinty a sexty šestiletého gymnázia. Z uvedeného počtu bylo 67 studentek a 58 studentů. Průzkum byl anonymní. Studenti byli požádáni pouze o zaškrtnutí třídy a pohlaví, neboť tazatelku zajímalo, zda budou odlišné odpovědi chlapců a děvčat a zda budou ovlivněny věkem respondentů. V úvodu dotazníku byl stručně představen účel provádění průzkumu a studenti požádáni o laskavou spolupráci. Dotazník se skládá z osmi otázek vytvořených po konzultaci s vedoucím práce. Jeho účelem bylo prozkoumat názor dnešní mladé generace a povědomí studentů o Boženě Němcové jako ženě a spisovatelce a jejím přínosu pro český národ.

- První otázka zní: Kdy jste se poprvé setkali s tvorbou Boženy Němcové? Jak?

Nejčastější odpovědi studentek sexty bylo, že se s tvorbou Němcové setkaly už v dětství, doma, prostřednictvím rodičů nebo prarodičů, kteří jim předčítali její pohádky. U chlapců pak převažovaly odpovědi, že se s její tvorbou setkali poprvé buď na základní, nebo na střední škole v hodinách českého jazyka a při povinné četbě.

U dívek v kvintě byly nejčastější odpovědi shodné jako v sextě, ale kromě pohádek čtených rodinou zmiňovaly také četbu *Babičky*. Chlapci v kvintě uváděli rovněž základní a střední školu, ale také televizní zpracování *Babičky*.

Dívky v kvartě odpovídaly také, že jejich první setkání s Němcovou proběhlo formou čtení pohádek v rodině. U chlapců proběhlo toto setkání převážně na základní škole.

V tercii byly nejčastější odpovědi studentů i studentek shodné. Převážná většina uváděla, že se s tvorbou Boženy Němcové setkala na základní škole při výuce českého jazyka.

Rovněž v sekundě chlapci i dívky shodně uváděli jako první kontakt s Němcovou teprve vyučování na základní škole.

Odpovědi na první otázku ukazují rozdílná zjištění u chlapců a u dívek, zejména ve třech starších ročnících, kde první seznámení s dílem Boženy Němcové proběhlo u dívek zejména prostřednictvím vlastní rodiny, kdežto u chlapců převážně ve škole. U dvou nejnižších ročníků byly odpovědi víceméně totožné, a to hodiny českého jazyka na základní škole.

- Druhá otázka zní: Která díla Boženy Němcové jste sami přečetli?

Studentky sexty samy nejčastěji přečetly *Babičku* a další častou odpovědí byla četba pohádek. Poměrně velká část dívek však uvedla, že nečetly žádné dílo. U chlapců jednoznačně vede kniha *Babička*.

V kvintě uváděly dívky knihu *Babička* a jen o málo méně dívek knihu *Divá Bára*. Mezi chlapci opět převládal titul *Babička*.

Studentky kvarty nejčastěji četly knihu *Babička* a pohádky. Chlapci nejčastěji uvedli, že sami nepřečetli žádné dílo, ale časté byly také odpovědi *Babička* a *Divá Bára*.

Dívky v tercii přečetli shodně knihu *Babička* a *Divá Bára*, chlapci nejčastěji *Divou Báru*.

V sekundě byla jako nejčastější odpověď u dívek i chlapců *Divá Bára*.

Na druhou otázku tak byla nejčastější odpověď dívek kniha *Babička*. Ve vyšších ročnících to byly také pohádky, ve dvou nižších pak *Divá Bára*. U chlapců je to v případě starších ročníků *Babička*, u mladších *Divá Bára*. U chlapců v kvartě však mírně převažovala odpověď, že nečetli žádné dílo. U mladších ročníků je volba titulu *Divá Bára* pochopitelná vzhledem k povinné školní četbě.

- Třetí otázka zní: Které dílo Boženy Němcové Vás nejvíce oslovilo? Proč právě toto dílo? Pokud Vás žádné její dílo nezaujalo, uveďte to.

Dívky v sextě měly nejčastěji dvě odpovědi, a to pohádky nebo žádné dílo. Jako důvod uváděly, že dílo je málo poutavé až nudné, s příliš zdlouhavými popisy. Chlapci rovněž převážně uvedli, že je dílo nezaujalo, protože je nezáživné a oni preferují jiný žánr.

V kvintě studenti i studentky měli shodně dvě nejfrekventovanější odpovědi. Buď je neoslovilo žádné dílo, protože jsou nezáživná, nudná, moc popisná a málo dějová. Anebo je zaujalo dílo *Babička* pro pěkný popis venkova, lidových zvyků, charakteristiku postav a rodinných vztahů.

V kvartě u obou pohlaví jednoznačně převážila odpověď, že je žádné dílo neoslovilo, a to bez podrobněji uvedených důvodů.

Rovněž v tercii se chlapci i dívky shodli na nejčastější odpovědi. Dílo Boženy Němcové je neoslovilo, protože je odrazují zastaralé výrazy a styl psaní. Preferují jiný literární žánr. Jen několik málo studentů zaujala kniha *Babička* pro svoji pěknou atmosféru a popis mezilidských vztahů mezi sociálními vrstvami.

V sekundě uváděli studenti i studentky nejčastěji dílo *Divá Bára*, kde je zaujal hezký, srozumitelný příběh a vzájemné vztahy a zvyky lidí v minulé době.

V případě třetí otázky bylo zjištěno, že dílo Boženy Němcové studentky a studenty gymnázia příliš nezaujalo. Považují je za zastaralé a málo přitažlivé. Pouze studenti sekundy se kladně

vyjadřovali o knize *Divá Bára*, kterou četli v rámci povinné četby. To znamená, že pokud je mladá generace nucena si dílo Němcové přečíst, je převážně příjemně překvapena.

- Čtvrtá otázka zní: Domníváte se, že literární tvorba Boženy Němcové je srozumitelná pro dnešní mladou generaci? Proč ano? Proč ne?

Dívky i chlapci v sextě se domnívají, že tvorba je srozumitelná pro snadno pochopitelný děj. V tomto směru oceňují hlavně pohádky pro děti. Ti, kteří uvedli odpověď ne, jako důvod uvádějí těžko srozumitelný jazyk, archaismy, historismy, neaktuální problémy a zdlouhavé popisy. Domnívají se, že pro pochopení díla Němcové je zapotřebí čtenářská vyspělost a věková zralost.

U dívek v kvintě je téměř shodně zastoupena odpověď ano i ne. V případě ano si dívky považují díla Němcové jakožto české klasiky s jednoduchými příběhy. V případě odpovědi ne se jim dílo jeví jako nezajímavé, jazykově těžko srozumitelné, vhodné spíše pro starší generaci. Chlapci odpovídali převážně ne, neboť jim dílo připadá příliš zaměřené na venkov. Odrazují je dlouhé popisy, zobrazování starých zvyků a tradic, složitost používaného jazyka.

V kvartě byla převážně zastoupena odpověď ano. Studenti se domnívají, že stačí vůle člověka chtít dílu porozumět.

V tercii odpověděla většina dívek i chlapců, že tvorba Němcové srozumitelná je pro blízkost tehdejších i současných témat.

Studentky i studenti sekundy se domnívají, že dílo srozumitelné pro jejich generaci je. Hledají v něm poučení a porovnávají dobu současnou a minulou.

U čtvrté otázky se opět projevila vlastní zkušenost mladších ročníků s dílem Boženy Němcové, a to prostřednictvím povinné školní četby. Studenti, kteří sami dílo přečetli, tak mohou lépe posoudit jeho srozumitelnost pro své současníky.

- Pátá otázka zní: Jaký přínos podle Vás měla nebo má Božena Němcová jako spisovatelka pro českou literaturu?

Dívky v sextě spatřují největší přínos Němcové v její české tvorbě v době národního obrození. Oceňují ji také jako odvážnou emancipovanou ženu, která se nebála vyjadřovat své moderní názory na život žen. Většina chlapců se naopak domnívá, že její přínos nebyl nikterak velký. Někteří si však myslí, že byla inspirací pro další tvůrce.

V kvintě dívky ocenily Němcovou jakožto ženu – spisovatelku v době, kdy psaní bylo výsadou mužů. Chlapci také viděli přínos Němcové jako ženy – spisovatelky, všimli si rovněž jejího boje za emancipaci žen. Líbilo se jim i zobrazování vesnické idyly v jejích dílech.

Studentky kvarty považují přínos Němcové pro českou literaturu za velký hlavně z důvodu sbírání lidové slovesnosti. Studenti převážně odpovídali, že nevědí jaký konkrétní přínos má Němcová pro naši literaturu, ale domnívají se, že velký.

U dívek v tercii převažovala odpověď, že její díla jsou pro další generace připomínkou dřívějších dob. Chlapci podobně jako v kvartě odpověděli pouze, že její přínos je velký.

V sekundě dívky oceňují Němcovou jako nejznámější českou spisovatelku. Líbí se jim způsob zobrazování dřívějšího života v jejích dílech. Chlapci uvádějí, že její díla jsou stále považována za významná, nevědí však přesněji proč.

V odpovědích na pátou otázku starší ročníky oceňují Němcovou jako emancipovanou ženu *spisovatelku*, případně inspiraci a vzor pro další spisovatele. Mladší ročníky vidí její přínos v přiblížení života na venkově, lidových zvyků a tradic a také ve sbírání pohádek.

- Šestá otázka zní: Znáte nějakého autora a jeho dílo (spisovatele, scenáristu, režiséra, malíře, sochaře), které bylo inspirováno osobností Boženy Němcové? Uveďte které.

Studentky v sextě uváděly básníka Jaroslav Seiferta (*Vějíř Boženy Němcové*), televizní film *Babička*, režiséra ale neznají. Vzpomněly si často také na sousoší v Ratibořicích. Studenti nejčastěji odpověděli, že žádného autora ani dílo neznají.

V kvintě byla u chlapců i dívek nejčastější odpověď, že nikoho takového neznají.

Chlapci v kvartě také nikoho neznají, dívky zmiňovaly nejčastěji sousoší v Ratibořicích.

Také v tercii a v sekundě se shodně obě pohlaví vyjádřila, že neznají ani žádného autora, ani žádné dílo inspirované osobností Boženy Němcové.

U šesté otázky pouze u dívek v sextě převažovaly odpovědi s uvedením konkrétního autora (Jaroslav Seifert) nebo díla (film *Babička*, sousoší v Ratibořicích). V ostatních ročnících převážná většina studentů odpověděla, že neví. Pouze ojediněle zmiňovali například sochu Boženy Němcové před vlastním gymnáziem nebo Karla Jaromíra Erbena a jeho *Zlatý kolovrat*, případně Karolínu Světlou.

- Sedmá otázka zní: Co Vás zaujalo na životním osudu Boženy Němcové?

V sextě dívky zaujal její těžký život, smrt syna, se kterou se musela vypořádat, ale také její nejasný původ. Všimaly si rovněž, že to byla žena emancipovaná. Chlapci naopak nejčastěji odpověděli, že je nic nezaujalo.

V kvintě si dívky všimaly nešťastného manželství, smrti dítěte, nestandardních vztahů s muži a celkově jejího celoživotního boje s nepřízní osudu. Chlapci také zmiňovali její problematické vztahy s muži a těžký život, se kterým se snažila vyrovnávat.

Studentky v kvartě poukazovaly na její nešťastné manželství, ale studenty nezaujalo na jejím osudu nic.

V tercii u dívek i chlapců převládala odpověď, že je nic nezaujalo.

V sekundě většinu chlapců také nic nezaujalo, ale nemalá část zmínila její brzkou smrt. Dívky si všímaly jejich bouřlivých vztahů s různými muži a také jejího nešťastného manželství.

V případě odpovědi na sedmou otázku je zřejmé, že těžký životní osud zaujal spíše děvčata než chlapce. Dívky také projevily větší soucit a pochopení pro její těžký život, nešťastné manželství, smrt dítěte, ale i na tu dobu nezvyklé vztahy s muži.

- Osmá otázka zní: Čím byla a je pro Čechy Božena Němcová důležitá, výjimečná? Co na ní náš národ nejvíce oceňoval (oceňuje)?

Nejčastější odpověď studentek v sextě byla, že Božena Němcová byla a je velkým přínosem pro českou literaturu. Všímaly si také toho, že jako emancipovaná žena byla a stále je vzorem a inspirací pro mnohé další ženy. Pro studenty je výjimečná jako žena – spisovatelka.

Dívky v kvintě oceňují především její literární tvorbu, ve které je zachycen idylický obraz venkova. Obdivují její emancipovanost a vnitřní sílu, která ji pomáhala bojovat s těžkým osudem. Chlapci vidí její přínos jako ženy *spisovatelky*. Zmiňují také její obdivuhodnou vnitřní sílu, ale také vlastenectví.

V kvartě ji dívky vidí hlavně jako první českou ženu *spisovatelku*. Chlapci nevědí, co na ní národ oceňuje, ale připouštějí její přínos pro českou literaturu.

Studentky v tercii vidí její přínos pro český jazyk, ale chlapci nevědí, čím je pro národ důležitá.

V sekundě stejně jako v kvartě v ní děvčata vidí velkou ženu *spisovatelku*. Chlapci se domnívají, že je velkým přínosem pro českou literaturu.

Mezi nejčastější odpovědi na poslední otázku patří, že Božena Němcová byla a je velkým přínosem pro českou literaturu. Podle studentů v ní národ stále vidí velkou českou spisovatelku.

Z odpovědi na položené otázky lze vyvozovat, že dívky již od dětství více čtou, a proto se seznámily s tvorbou Boženy Němcové převážně četbou pohádek. Chlapci viděli některé pohádky nebo filmové zpracování *Babičky*, nejčastěji v televizi. Většina chlapců přečetla první knihu Boženy Němcové až při povinné školní četbě. Mezi nejčastěji uváděné knihy patřily u obou pohlaví pohádky, *Babička* a *Divá Bára*. Často je ale od četby předem odrazuje zastaralá čeština a příliš zdlouhavé popisy. Studenti se shodně domnívají, že pro

pochopení díla Němcové je nutná vyšší čtenářská vyspělost a věková zralost. Nevylučují proto, že si do budoucna některá její díla přečtou. Ti z nich, kteří již některé dílo přečetli, neměli problémy s jeho pochopením. Převážná většina studentů oceňuje Boženu Němcovou jako emancipovanou ženu, významnou spisovatelku a inspiraci a vzor pro další ženy spisovatelky. O životních osudech spisovatelky toho studenti příliš nevědí. Studentky mají částečné povědomí o jejím těžkém životě, nešťastném manželství a nestandardních vztazích s muži. Mezi názory a znalosti starších a mladších ročníků nebyl při vyhodnocování dotazníku shledán příliš velký rozdíl.

6.2 Prezentace

6.2.1 Příprava a organizace

Prezentace závěrů z teoretické části bakalářské práce měla logicky navazovat na předchozí provedení dotazníkového průzkumu. Samozřejmostí se tak jeví její uskutečnění před studenty Gymnázia Boženy Němcové v Hradci Králové. Z kapacitních důvodů bylo pouze nutno rozhodnout, ve kterém ročníku přednáška proběhne. Škola nedisponuje učebnou, do které by bylo možné seztvat všech 125 studentů z pěti ročníků, kteří se zúčastnili předchozího dotazníkového šetření. Po podrobném prostudování dotazníkových odpovědí a na doporučení vedoucího práce byla vybrána sekunda šestiletého gymnázia. Studenti v této třídě v rámci povinné četby přečetli knihu *Divá Bára*, a měli tak vlastní zkušenost s tvorbou Boženy Němcové. V dotazníku uváděli, že je zaujal hezký a srozumitelný příběh, vzájemné vztahy mezi jednotlivými sociálními vrstvami a život a zvyky lidí v minulé době. Odpovídali, že toto dílo je pro ně srozumitelné a poučné. Celkově dílo Boženy Němcové považují za významné, nedokázali ale upřesnit, proč tomu tak je. Zároveň měli také pouze kusé informace o životním osudu spisovatelky. Na otázku, zda znají nějakého autora nebo dílo, které bylo inspirováno osobností Boženy Němcové, odpovídali záporně. Prezentace bakalářské práce, která se zabývá Boženu Němcovou jako trvalou i proměnlivou inspirací, se tak jeví být pro tyto studenty přínosnou. V návaznosti na rozhodnutí o výběru skupiny studentů, kteří se budou účastnit prezentace, bylo potřeba vybrat ukázky z filmů a literatury tak, aby studenty zaujaly a zároveň obohatily jejich znalosti. Z filmů zkoumaných v teoretické části práce byly po pečlivé úvaze zvoleny ukázky z filmů německé autorky Dagmar Knöpfelové *A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu*, *Vlčí halíř* režiséra Jaroslava Novotného a *Horoucí srdce* od Otakara Vávry. Pomocí ukázek z těchto filmů je možné studentům lépe znázornit některé obrazy Boženy Němcové. Z literatury byla vybrána báseň *Řeč naší paní*

ze sbírky Františka Halase *Naše paní Božena Němcová* a závěrečná báseň ze sbírky Jaroslava Seiferta *Vějíř Boženy Němcové*. V těchto sbírkách bylo možné zvolit jednotlivé básně, které si studenti budou moci blíže prostudovat. Prezentace byla připravena pomocí softwaru PowerPoint a jednotlivé básně nakopírovány pro předpokládané množství účastníků prezentace.

Na doporučení vedoucího práce byla pro prezentaci zvolena učebna českého jazyka disponující potřebným technickým zařízením. Také rozměry této místnosti se jevíly jako vhodné pro bližší kontakt s posluchači. Technika byla den před samotnou prezentací odzkoušena, aby později nedocházelo ke zbytečným zdržením. Vedoucí práce umožnil uskutečnění prezentace ve spojených dvou hodinách českého jazyka a literatury.

6.2.2 Uskutečnění a zhodnocení prezentace

Prezentace započala dne 28. března 2017 v 8:00 hodin v učebně českého jazyka na Gymnáziu Boženy Němcové v Hradci Králové. Akce se zúčastnilo 29 studentů. Studentům byla představena autorka této práce a uvedeny důvody společného setkání. Autorka sama vysvětlila studentům skutečnosti, které ji vedly k rozhodnutí uskutečnit plánovaný projekt právě v jejich třídě. Nastínila také časový harmonogram konané akce.

První část prezentace zahrnovala medailon, jehož účelem bylo shrnutí základních údajů o životě Boženy Němcové, neboť v odpovědích na dotazník bylo zjištěno, že povědomí žáků o jejím životě je nedostatečné. Chlapci a dívky byli informováni o datu a místě jejího narození, o jejím dětství, školní docházce, prvním bližším setkání s literaturou a rovněž o nezanedbatelném vlivu babičky na její pozdější život a tvorbu. Byly zmíněny také nejasnosti ohledně jejího původu. Poukázáno bylo také na okolnosti jejího brzkého sňatku, složité soužití se starším manželem, ale i na jeho vliv na budoucí vlastenectví Němcové. Studenti byli seznámeni s obtížemi, které provázely život spisovatelky – časté stěhování, nedostatek peněz, nemoci, nepochopení od přátel, pronásledování režimem, neshody s manželem, smrt dítěte, její předčasná smrt v bídě. Připomenuta byla i její krása, inteligence, literární tvorba a úspěch *Babičky*, emancipovanost, vlastenectví, ale i problematické vztahy s muži. Po přednesení medailonu autorka práce požádala studenty, aby jí sdělili své dojmy z nově nabytých informací. Studenti reagovali ochotně. Překvapila je především informace o možných dohadách o původu Boženy Němcové. Někteří si také doposud neuvědomovali, že se Němcová nenarodila do ryze české rodiny a její první setkání s literaturou probíhalo prostřednictvím německy psaných knih. Studentky vyjádřily údiv nad jejím pohnutým osudem. Věděly, že měla těžký život, ale neznaly doposud bližší detaily.

Cílem druhé části prezentace bylo seznámit studenty s výsledky dotazníkového průzkumu. Autorka jim poděkovala za ochotu a spolupráci při vyplňování dotazníku. Sdělila jim, že výsledky průzkumu použije ve své bakalářské práci. Poté bylo přistoupeno ke čtení jednotlivých otázek a odpovědí. Studenti se při čtení postupně vystřídali. Po přečtení každé odpovědi se studenti zamýšleli nad tím, proč asi převažuje konkrétní nejčastěji uváděná odpověď na danou otázku. Jejich úvahy byly pohotové a zajímavé.

Ve třetí části prezentace bylo plánováno promítnout ukázky z jednotlivých filmů, přečíst si se studenty připravené básně a společně se pokusit v ukázkách najít určité typy obrazů Boženy Němcové. Jako první byly krátce představeny a přehrány ukázky z filmu německé režisérky Dagmar Knöpfelové *A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu*. Jeden vstup představuje Němcovou jako krásnou, mladou, inteligentní ženu obletovanou muži, uznávanou a obdivovanou autorku *Babičky*. Další pak Němcovou už jako těžce nemocnou, předčasně zestárlou, unavenou, všemi opuštěnou ženu, která se z posledních sil snaží dokázat, že se dokáže sama uživit psaním literatury. Posledním vstupem je slavný pohřeb spisovatelky. Po zhlédnutí ukázek byli studenti vyzváni, aby se pokusili definovat určité obrazy Němcové. S odpověďmi se přihlásilo několik studentů. Viděli v ukázkách Němcovou jako úspěšnou ženu spisovatelku, ale také jako ženu s na tu dobu nestandardními vztahy k mužům. Další ukázka jim zobrazila Němcovou jako ženu těžce zkoušenou životem – bídou, nemocemi, nepochopením, přesto disponující obrovskou vnitřní silou. Studenti byli překvapeni, že film o naší slavné spisovatelce natočila německá režisérka a zároveň udiveni, že se o podobný počín nepokusil některý z českých tvůrců. Po ukončení rozpravy k tomuto filmu byla vyhlášena desetiminutová přestávka.

Během přestávky dostali studenti do lavic fotokopie básně *Řeč naší paní* ze sbírky Františka Halase *Naše paní Božena Němcová*. Přibližně od 8.55 hodin prezentace pokračovala společným čtením této básně. Poté dostali studenti za úkol objevit, koho nebo co Halas v básni oslavuje. Po chvíli váhání jim bylo doporučeno, aby si znovu důkladně přečetli sloku:

*„Z kleče řeči vzpřímila do milosti
pyšný strom a v každém řapíku
je slavné hudby pro každého dosti
a stačí sáhnout básníku.“⁴⁵*

45. HALAS, František. *Naše paní Božena Němcová*. 3. vyd. Praha: Orbis, Fr. Borový, 1940. s. 38-40

Na to již studenti správně reagovali, že se jedná o oslavu rodného jazyka, a tím i povzbuzení národa v nelehkých dobách. Následně bylo přikročeno k promítnutí ukázky z dalšího filmu, kterým byl *Vlčí halíř* od režiséra Jaroslava Novotného. Zvolená pasáž filmu popisuje jedno z prvních setkání Němcové a jejího manžela s místní honorací i prostým lidem na hospodské zábavě v městečku Klenčí na Chodsku. Ukazuje obdiv sedláků ke spisovatelce i její zaujetí místními zvyky a tradicemi. S tím kontrastují názory a postoje poněmčeného měšťanstva, které nechápe svobodomyšlné chování mladé manželky státního úředníka. Studenti se zaujetím zhlédli ukázkou. Poté dostali prostor, aby vyjádřili svoje postřehy. Zaujaly je bezpochyby vlastenecké postoje Němcové, ale jako mnohem výraznější ve filmu viděli její obraz emancipované ženy, která se nebála veřejně obhajovat svoje v té době velmi neobvyklé a pokrokové, názory.

Dále byl studentům představen film režiséra Otakara Vávry *Horoucí srdce*. První ukázka představila Němcovou v nejtěžších chvílích jejího života – smrt dítěte, bída, policejní sledování, odklon přátel. Další vstupy pojednávaly o vydání knihy *Babička* a o účasti Němcové na pohřbu Karla Havlíčka. Studenti po zhlédnutí ukázek dávali najevo překvapení a dojetí nad tragikou života spisovatelky, kterou si doposud neuměli představit. Dívky projevovaly účast s matkou, která ztratila dítě. Všichni pak obdivovali její vnitřní sílu, když i přes obrovské životní útrapy dokázala napsat tolik krásných knih, při jejichž čtení vůbec netušíme, že je psal trpící člověk. K prohlédnutí poslední ukázky však již z časových důvodů nedošlo.

Autorka práce poděkovala za pozornost a spolupráci a vyjádřila přesvědčení, že prezentace byla pro studenty přínosná a obohatila jejich vědomosti. Studenti byli požádáni, aby vyjádřili svůj názor na tuto akci pomocí stručných, anonymních zhodnocení. Chlapci i dívky tak dostali možnost posoudit, jak se jim prezentace líbila a zda pro ně měla nějaký význam. Svoje výpovědi odevzdali svému učiteli českého jazyka, tj. vedoucímu bakalářské práce, který je předal autorce. Studenti hodnotili proběhnutou akci převážně kladně jako příjemné a zajímavé zpestření výuky literatury. Líbilo se jim zhodnocení dotazníku i ukázky z filmů. Jako přínos viděli, že se dozvěděli více o životě Boženy Němcové, což často změnilo jejich názor na spisovatelku. Kladně hodnotili přehled autorky práce o dané problematice. Drobné výhrady měli pouze k velikosti písma v prezentaci. Rovněž by si přáli být ještě více zapojeni do výkladu v průběhu prezentace.

7 PŘÍNOS PROJEKTU

Propojení dotazníkové akce spolu s následnou prezentací závěrů z teoretické části práce přineslo spoustu zajímavých poznatků nejen autorce práce, ale i samotným studentům. Autorka si prostřednictvím dotazníku udělala přehled o znalostech a vědomostech studentů gymnázia o Boženě Němcové. Získané informace jí tak pomohly připravit prezentaci tak, aby byla přínosem pro studenty. Studenti ocenili možnost seznámit se s výsledky vyhodnocení dotazníku a příležitost porovnat svoje odpovědi s nejčastějšími odpověďmi spolužáků. Při prezentaci samotné se dozvěděli spoustu zajímavých informací o životě Boženy Němcové. Vyzkoušeli si možnost nalézt některé typické obrazy Němcové v ukázkách z děl autorů, pro které byla inspirací. Účastníci prezentace tak obohatili svoje znalosti, což pro ně bude jistě přínosem v dalším studiu. Získané vědomosti a zajímavosti jim také mohou pomoci při výběru dalšího studia. Projekt byl přínosem rovněž pro autorku práce, neboť mohla veřejně představit výsledky své práce a pozorovat okamžité reakce mladých posluchačů, které byly zcela bezprostřední.

ZÁVĚR

Bakalářská práce si kladla za cíl vytvořit určitou typologii obrazů Boženy Němcové v dílech některých autorů, kteří se nechali inspirovat její osobností a dílem. V teoretické části práce autorka zkoumala jednotlivá díla a našla několik základních obrazů, které se více či méně objevují ve všech prostudovaných dílech, a to:

- žena těžce zkoušená životem
- žena *spisovatelka*
- žena emancipovaná
- žena *vlastenka*
- žena *socialistka*

V oblasti výtvarného umění bylo zjištěno, že umělci vyzdvihují zejména její krásu.

Jednotlivá díla vzájemně propojují obrazy této výjimečné osobnosti a dokazují, že byla a je inspirací pro mnohé další tvůrce v minulosti i současnosti a bude zajisté i v době budoucí.

Závěry z teoretické části práce se staly základem části praktické. Povedlo se zrealizovat projekt, který zahrnoval dotazníkový průzkum a následnou prezentaci výsledků průzkumu a závěrů vlastní teoretické práce. Prezentace byla připravena tak, aby zohledňovala znalosti a názory studentů, jak vyplynuly z dotazníkového šetření, a zároveň rozšířila a obohatila jejich vědomosti. Promítáním ukázek z jednotlivých filmů byly studentům představeny různé obrazy Boženy Němcové. Studenti měli příležitost se aktivně zapojit do probíhající prezentace prostřednictvím diskuze. Ocenili také možnost seznámit se s nejčastějšími odpověďmi na otázky v dotazníku. Měli tak možnost porovnat názory a vědomosti svoje a svých spolužáků. Díky anonymnímu zhodnocení akce, které studenti vypracovali, měla autorka práce téměř okamžitou odezvu na uskutečněnou prezentaci. Studenti přednášku považovali za zajímavou, přínosnou a obohacující. Podařilo se tak úspěšně propojit teoretickou i praktickou část práce. Projekt přinesl zajímavé poznatky také autorce práce, když mohla prozkoumat názory dnešní mladé generace na slavnou spisovatelku.

ZDROJE

PRIMÁRNÍ LITERATURA

- ŠALDA, František Xaver. *Básnický typ Boženy Němcové*. Turnov: J. Jiránek, 1935, 9 s.
- SEIFERT, Jaroslav. *Vějíř Boženy Němcové*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1976, 49 s.
- HALAS, František. *Naše paní Božena Němcová*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1940, 47 s.
- FUČÍK, Julius. *Božena Němcová bojující*. 8. vyd. Praha: Odeon, 1973, 78 s.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. 3. vyd. Praha: Odeon, 1940, 156 s.

FILMOGRAFIE

- *Veronika* [film]. Režie Otakar VÁVRA. Československo, 1985.
- *Horoucí srdce* [film]. Režie Otakar VÁVRA. Československo, 1962.
- *Vlčí halíř* [film]. Režie Jaroslav NOVOTNÝ. Československo, 1975.
- *Obrazy ze života Boženy Němcové* [dokumentární film]. Režie Ljuba VÁCLAVOVÁ. Česko, 2011.
- *A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu*. [Durch diese Nacht sehe ich keinen einzigen Stern] [film]. Režie Dagmar KNÖPFEL. Německo, 2005.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- TILLE, Václav. *Božena Němcová*. Praha: Mánes, 1911, 244 s.
- KRATOCHVÍL, Miloš Václav. *Veronika*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1956, 155 s.
- BAAR, Jinřich Šimon. *Paní komisarka*. 8. vyd. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1930, 486 s.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence I: 1844-1852*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 391 s. ISBN 80-7106-162-8.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence II: 1853-1856*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 558 s. ISBN 80-7106-697-4.

- NĚMCOVÁ, Božena, *Korespondence IV: 1859-1862*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 478 s. ISBN 978-80-7106-895-2.
- OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 3/I, M-O. 1. vyd. Praha: Academia, 2000, 728 s. ISBN 80-200-0708-3.
- BOŽENA NĚMCOVÁ ŽIVOT – DÍLO – DOBA, *Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7.-8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové*, 1. vyd. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 2006, 248 s.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

<http://www.spisovatele.cz/frantisek-xaver-salda#cv>, [cit. 12.1.2017]

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1114&hl=seifert+>,
[cit. 14.1.2017]

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=11&hl=halas+>, [cit. 14.1.2017.]

<http://www.spisovatele.cz/julius-fucik#cv>, [cit. 15.1.2017]

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=521&hl=zden%C4%9Bk+nejedl%C3%BD+>, [cit. 17.1.2017]

<http://zivotopis.osobnosti.cz/otakar-vavra.php>, [cit. 26.1.2017]

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/22811-veronika/>, [cit. 28.1.2017]

<http://www.spisovatele.cz/frantisek-pavlicek#cv>, [cit. 27.2.2017]

<http://new.artfilm.uh.cz/film/M2289>, [cit. 19.7.2016]

<http://www.ceskaskalice.cz/cs/aktuality/ceska-skalice-a-ratiborice-vychovaly-nejvetsi-cesku-tvrdi-spisovatelka-sobkova.html>, [cit. 15.11.2016]

<http://ferova-fakulta.webnode.cz/libuse-heczkova/>, [cit. 5.11.2016]

<http://www.albatros.cz/autori/autor/vaclav-cilek/>, [cit. 15.11.2016]

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=393>, [cit. 15.11.2016]

<http://pages.pedf.cuni.cz/kcl/lide/zamestnanci-katedry/phdr-ondrej-hausenblas/>,
[cit. 15.11.2016]

<http://www.csfd.cz/tvurce/26671-dagmar-knopfel/>, [cit. 7.12.2016]

https://cs.wikipedia.org/wiki/Nejv%C4%9Bt%C5%A1%C3%AD_%C4%8Cech,
[cit. 1.1.2017]

http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/oprojektu_skoly, [cit. 5.1.2017]

<http://www.muzeumbn.cz/kult-praha-pomnik-pokorny>, [cit. 3.2.2017]

http://hradecky.denik.cz/zpravy_region/pomnik-bozeny-nemcove-vyuzila-i-tehdejsi-garnitura.html, [cit. 10.2.2017]

<http://www.drobnepamatky.cz/node/8966>, [cit. 12.2.2017]

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Pomn%C3%ADk_Bo%C5%BEeny_N%C4%9Bmcov%C3%A9_\(Praha\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Pomn%C3%ADk_Bo%C5%BEeny_N%C4%9Bmcov%C3%A9_(Praha)), [cit. 12.2.2017]

https://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AJan_Vil%C3%ADmek__Bo%C5%BEena_N%C4%9Bmcov%C3%A1.jpg, [cit. 13.2.2017]

<http://www.stc.cz/p-11-bankovky.html?p=11>, [cit. 15.2.2017]

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Obrázek č. 1

Prezentace – ukázky z literatury

Obrázek č. 2

Prezentace – filmové ukázky